

UNUTULMUŞ BİR ŞÂİRİN İZLERİ: ŞÂİR-İ İLÂHÎ-NEVÂ İSTANBULLU ALİ RIZA BEY

Şevket Enes SAMANCIOĞLU | ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1554-3780> | s.enessamancioglu@karabuk.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Karabük-Türkiye / Assistant Professor, Karabuk University, Faculty of Theology, Department of Turkish Islamic Literature, Karabuk- Türkiye ROR ID: <https://ror.org/04wy7gp54>

Atıf Bilgisi/Citation: Samancıoğlu, Şevket Enes. “Unutulmuş Bir Şâirin İzleri: Şâir-i İlâhî-Nevâ İstanbullu Ali Rıza Bey”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 34 (Prof. Dr. Hüseyin Akkaya Armağanı) (Haziran 2025), 599-641. <https://doi.org/10.15247/1633864> / Samancıoğlu, Şevket Enes. “Traces of a Forgotten Poet: Shâir-i İlâhî-nevâ Ali Rıza Bey of Istanbul”. *The Journal of Ottoman Literature Studies*, 34 (In Honor of Prof. Dr. Hüseyin Akkaya) (June 2025), 599-641. <https://doi.org/10.15247/1633864>

Geliş Tarihi/Date of Submission: 05.02.2025

Kabul Tarihi/Date of Acceptance: 21.03.2025

Yayın Tarihi/Date of Publication: 30.06.2025

Değerlendirme/Peer-Review: İki Dış Hakem-Çift Taraflı Körlleme/Double anonymized-Two External

Araştırma Makalesi/Research Article

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited

Benzerlik Taraması/Plagiarism Checks: Yapıldı – Turnitin

Etik Bildirim/Complaints: divanedebyatidergisi@gmail.com

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir/The author(s) has no conflict of interest to declare

Finansman/Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır/The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research

Telif Hakkı ve Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) lisansı altında yayımlanmaktadır/ Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

ÖZET

Bu çalışma, Türk edebiyatının unutulmuş bir şâiri olan Ali Rıza Bey'in hayatını, edebî kimliğini ve mevcut şiirlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Türk edebiyatında birçok değerli şâir, eserlerinin kaybolması veya gün yüzüne çıkmaması nedeniyle hak ettikleri ilgiyi görememiştir. Bu eserlerin kaybolmasının sebepleri arasında dil ve kültür değişikliklerinin yanı sıra toplumsal ve siyasi koşulların etkisinin bulunduğunu söyleyebiliriz. Bu faktörler, zaman içinde birçok şâirin edebiyat dünyasından silinmesine yol açmış ve böylece kültürel mirasımızın önemli bir kısmı kaybolmuştur. Ancak bu kaybolmuş eserler, dönemin edebî düşünce yapısını ve kültürel değerlerini anlamamız açısından büyük bir öneme sahiptir. Ali Rıza Bey de bu unutulmuş şâirlerden biridir. 1869 yılında İstanbul'da doğmuş olan ve genç yaşta verem hastalığı nedeniyle 1903 yılında vefat eden Ali Rıza Bey, edebiyat dünyasında önemli bir yer edinmiş ancak eserlerinin tamamı kaybolmuş ve hakkında şimdiye kadar hiçbir araştırma yapılmamıştır. Mekteb-i Mülkiyye-i Şâhâne mezunu olan Ali Rıza Bey, Balkan bölgesindeki çeşitli vilayetlerde başarı ile kaymakamlık görevi yürütmüş bir devlet adamıdır. Eserleri kaybolmuş olsa da şâirin yazmış olduğu birçok manzum ve mensur eseri, vefatından sonra kardeşlik hukuku gereği Bursalı Mehmed Tahir Bey'e geçmiştir. Ancak Mehmed Tahir Bey'in de vefatından sonra bu eserlerin akıbeti bilinmemektedir. Şu anda elimizde bulunan ve şâirin edebî mirasına dair tek kaynak, onun Hazîne-i Fünûn ve Ceride-yi Sûfiyye dergilerinde yayımlanmış olan toplam yirmi dört adet şiiridir. Bu çalışma, ilk olarak, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nden elde edilen belgelerle desteklenerek Ali Rıza Bey'in kronolojik hayatını ortaya koymaktadır. Ayrıca, şâirin "şâir-i ilâhî-nevâ" ünvanını kazanmasının sebepleri incelenmiştir. Tasavvufi bir dil kullanan ve tasavvufi temaları sade bir üslupla işleyen Ali Rıza Bey'in şiirleri, onun edebî kişiliğinin en önemli izlerini taşımaktadır. Bu şiirler, transkripsiyon harfleriyle Latinize edilerek, şâirin kaybolmuş olan edebî mirası günümüz edebiyat dünyasına kazandırılmak amacıyla yeniden ele alınmıştır. Bu araştırmanın nihai amacı, Ali Rıza Bey'in eserlerinin kaybolmuş olmasının, şâirin hak ettiği ilgiyi görmemesine yol açtığını vurgulamak ve onun edebî mirasını yeniden keşfederek Türk edebiyatına katkı sağlamaktır. Çalışma, Ali Rıza Bey'in şiirlerinin Türk edebiyatındaki yerini ortaya koymayı, aynı zamanda dönemin tasavvufi anlayışına ışık tutmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, yapılan bu çalışma, hem mevcut literatüre bir katkı sağlamayı hem de ilerleyen yıllarda yapılacak araştırmalar için bir temel oluşturmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk İslam Edebiyatı, Ali Rıza Bey, Şâir-i İlâhî-nevâ, Şiir, Şâir.

Traces of a Forgotten Poet: Shâir-i İlâhî-nevâ Ali Rıza Bey of Istanbul

ABSTRACT

This study aims to analyse the life, literary identity and existing poems of Ali Rıza Bey, a forgotten poet of Turkish literature. Many valuable poets in Turkish literature have not received the attention they deserve because their works have been lost or have not come to light. Among the reasons for the disappearance of these works, we can say that there is the effect of social and political conditions as well as language and cultural changes. These factors led to the disappearance of many poets from the world of literature over time and thus a significant part of our cultural heritage was lost. However, these lost works are of great importance for us to understand the literary mindset and cultural values of the period. Ali Rıza Bey is one of these forgotten poets. Born in 1869 in Istanbul and died in 1903 due to tuberculosis at a young age, Ali Rıza Bey gained an important place in the world of literature, but all of his works have been lost and no research has been done on him so far. Ali Rıza Bey, a graduate of Mekteb-i Mülkiyye-i Şâhâne, was a statesman who successfully served as a district governor in various provinces in the Balkan region. Although his works have been lost, many of the poet's verse and prose works were passed on to Mehmed Tahir Bey of Bursalı after his death due to the law of brotherhood. However, the fate of these works after the death of Mehmed Tahir Bey is unknown. The only source on the poet's literary heritage that we have at present is his twenty-four poems published in the journals Hazîne-i Fünûn and Ceride-yi Sûfiyye. This study first presents the chronological life of Ali Rıza Bey, supported by documents obtained from the State Archives of the Presidency of the Republic of Turkey. In addition, the reasons for the poet's gaining the title of "poet-i ilâhî-nevâ" are analysed. Ali Rıza Bey's poems, which use a Sufi language and deal with Sufi themes in a simple style, bear the most important traces of his literary personality. These poems were latinised with transcription letters, and the lost literary heritage of the poet was reconsidered in order to bring it to today's literary world. The ultimate aim of this study is to emphasise that the loss of Ali Rıza Bey's works has caused the poet not to receive the attention he deserves and to contribute to Turkish literature by rediscovering his literary heritage. The study aims to reveal the place of Ali Rıza Bey's poems in Turkish literature and to shed light on the Sufi understanding of the period. In this context, this study aims both to contribute to the existing literature and to form a basis for future research.

Keywords: Turkish Islamic Literature, Ali Rıza Bey, Şâir-i İlâhî-nevâ, Poetry, Poet.

Giriş

Türk edebiyatı, geçmişten günümüze birçok büyük şâir ve yazar yetiştirmiş, bu önemli şahsiyetler edebî miraslarıyla kültürel belleğimizin derinliklerinde iz bırakmışlardır. Ancak, bazı şâirler zamanla unutulmuş ve hak ettikleri ilgiyi görememiştir. Bu unutuluşun sebeplerinden biri, şâirlerin eserlerinin zaman içerisinde kaybolmuş olması veya gün yüzüne çıkmamış olmalarıdır. Eserlerinin kaybolması, geçen süre içerisinde dil ve kültür değişiklikleri, toplumsal ve siyasi koşulların etkisiyle de pek çok şâirin edebiyat dünyasında silinmesine yol açmıştır. Bu da bu değerli şahsiyetlerin miraslarının günümüz okuyucusuyla buluşmasına engel olmuştur.

Bu çalışmanın odağında yer alan Ali Rıza Bey, işte bu tür şâirlerden biridir. 1869 yılında İstanbul'da dünyaya gelen ve genç yaşta verem hastalığı nedeniyle 1903'te hayatını kaybeden Ali Rıza Bey, edebiyat dünyasında önemli bir yer edinmesine rağmen, eserlerinin hepsi kaybolmuş ve zaman içinde unutulmuştur. Şâirin şiirlerinin yalnızca birkaçı, dönemin önemli dergileri olan *Hazîne-i Fünûn* ve *Cerîde-yi Sûfiyye* gibi mecmualarda yayımlanabilmiştir. Elimizde mevcut olan bu az sayıda şiir, onun edebî mirasını anlamak açısından önemli bir kaynak oluştursa da Ali Rıza Bey'in eserlerinin tamamının günümüze ulaşamaması onun hakkındaki araştırmaları sınırlandırmıştır.

Hazîne-i Fünûn'da yayımlanan manzumeler, Ali Rıza Bey'in hayatta olduğu dönemde neşredilmiştir. Bu manzumelerde şâirin görev yaptığı yerlere yer verilmiş olup kendisi "şâir-i ilâhî-nevâ" ünvanıyla anılmıştır. *Cerîde-i Sûfiyye*'de yayımlanan manzumeler ise şâirin vefatından sonra, 1912-1913 yıllarında neşredilmiştir. Bu dönemde de Ali Rıza Bey aynı ünvanla zikredilmiş, ancak bu defa "merhum" ibaresiyle birlikte anılmıştır. (Ali Rıza Bey, 1328) Yani, *Cerîde-i Sûfiyye*'de yayımlanan manzumelerin neşredildiği dönemde şâirin hayatta olmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum, söz konusu şiirlerin *Hazîne-i Fünûn*'a bizzat kendisi tarafından gönderildiğini ancak *Cerîde-i Sûfiyye*'de yayımlanan manzumelerin ise şâirin vefatından sonra neşredildiğini göstermektedir. Şâirin eserlerinin Bursalı Mehmed Tahir Bey'in elinde bulunduğu dikkate alındığında, bu şiirlerin *Cerîde-i Sûfiyye*'ye onun tarafından gönderilmiş olması muhtemeldir.

Ali Rıza Bey'in edebiyat dünyasındaki yerinin yeniden tartışılması, son dönemde Osmanlı şiirini inceleyen araştırmalar için önemli bir katkı sağlayacaktır. Bu çalışmanın temel amacı, Ali Rıza Bey'in hayatını, edebî kimliğini ve şiirlerini ortaya çıkararak onun edebî mirasını tekrar gündeme getirmektir. Ali Rıza Bey'in "şâir-i ilâhî-nevâ" ünvanı, şiirlerinde tasavvufi bir dil kullanması ve tasavvufi unsurları sade bir üslupla işlemesi, şâirin edebiyat dünyasında kendine özgü bir yer edinmesini sağlamıştır. Ancak, bu ünvan ve şiirleri üzerine şimdiye kadar hiçbir çalışma yapılmamıştır. Ali Rıza Bey'in şiirlerinde, dönemin edebî anlayışını yansıtan önemli özelliklerden biri de nazım birimi tercihleridir. Bursalı Mehmed Tahir Bey'in ifadelerine dayanarak, Ali Rıza Bey'in özellikle muhammes ve müseddes nazım birimlerini daha sık kullandığı anlaşılmaktadır.

Araştırmamız, aynı zamanda Ali Rıza Bey'in hayatı ve edebiyat dünyasında nasıl bir iz bıraktığına dair bir inceleme sunmayı hedeflemektedir. Şâirin hayatı hakkında elimizdeki bilgiler, büyük ölçüde T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivlerinde bulunan belgelerle desteklenerek, kronolojik bir biçimde ortaya konulacaktır. Ayrıca, Ali Rıza Bey'in dönemin tanınmış isimlerinden Bursalı Mehmed Tahir Bey ile kurduğu dostluk da onun edebî kimliğini şekillendiren önemli bir faktör olarak ele alınacaktır.

Bu çalışmanın nihai amacı, Ali Rıza Bey'in unutulmuş olan edebî mirasını yeniden keşfetmek ve Osmanlı edebiyatının önemli bir şâirini gün yüzüne çıkarmaktır. Bu bağlamda, Ali Rıza Bey'in şiirleri ve edebî kişiliği hem dönemin tasavvufi edebiyat anlayışını hem de dönemin sonlarındaki edebî akımları anlamak için önemli bir anahtar sunmaktadır. Bu minvalde, araştırmamız, ilerleyen zamanlarda şâirin hayatı ve edebî veçhesi üzerine yapılacak çalışmalara bir temel teşkil etmeyi amaçlamaktadır.

1. Ali Rıza Bey'in Hayatı

Ali Rıza Bey'in hayatı hakkında kaynaklarda sınırlı bilgi bulunmaktadır. Son dönem şuarâ tezkirelerinden *Osmanlı Müellifleri* (Bursalı Mehmed Tahir Bey, 1972, 2/328-331) ve *Son Asır Türk Şâirleri*'nde (İnal, 2002, 4/1938-1940) yer alan bilgilerin doğruluğunu ortaya çıkarmak ve şâir hakkında daha fazla bilgiye ulaşabilmek amacıyla Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivlerinde bir arşiv araştırması gerçekleştirdik. Yaptığımız arşiv araştırmalarında Ali Rıza Bey'in *Sicill-i Ahvâl Defteri*'nde bulunan sicil kaydına ([*DH.SAİD.d*], No. 25, Gömlek No. 457, s. 231), bazı dilekçe ve atama kararnamelelerine

ulaştık. Elde edilen veriler ışığında, şâirin hayatını tezkirelerde yer alan bilgiler ve arşiv kayıtlarıyla destekleyerek kronolojik olarak ortaya çıkarmış olduk.

Tezkirelerde Ali Rıza Bey'in doğum tarihi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak, Ali Çankaya, Mülkiyelilerin hayatını anlattığı eserinde şâirin 1860'ta dünyaya geldiğini belirtmektedir. (Çankaya, 1968, 3/139) Bununla birlikte, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* projesi kapsamında yapılan bir çalışmada, Ali Rıza Bey'in doğum tarihi 1282/1865 olarak verilmiştir. (Arslan, 14 Ocak 2025) Bu eserlerde belirtilen tarihlerin hangi kaynaklara dayandırıldığı açıkça ifade edilmemiştir. Öte yandan, bizim ulaştığımız *Sicill-i Ahvâl Defteri* kaydında, şâirin 1285 tarihinde dünyaya geldiği bilgisi yer almaktadır. ([DH.SAİD.d], No. 25, Gömlek No. 457, s. 231) Arşiv belgesinde yer alan resmi kayıtlardan yola çıkarak Ali Rıza Bey'in 1868 ya da 1869 tarihinde İstanbul'da dünyaya geldiği sonucuna varmak mümkündür.

Tezkireler ve diğer biyografik kaynaklarda Ali Rıza Bey'in ailesi hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak, *Sicill-i Ahvâl Defteri*'nde şâirin İnegöl Kaymakamı Mehmed Rıfat Efendi'nin oğlu olduğu ifade edilmektedir. Aynı sicil kaydına dayanarak, Ali Rıza Bey'in eğitim geçmişi hakkında da ayrıntılı bilgilere ulaşılmaktadır. Şâirin ilk ilmi eğitimini özel bir hocadan aldığı, ardından Sultan Selim Mekteb-i Rüşdiyesinde öğrenim gördüğü belirtilmiştir. Daha sonra Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiyeye kaydolmuş, ancak siyasetle ilgilenmek istemesi nedeniyle Mekteb-i Mülkiye-i Şâhâne'ye geçmiştir. Buradan ulûm-ı siyâsiyye diploması alarak 1883 yılında mezun olmuştur. (Çankaya, 1968, 3/139) Ali Rıza Bey'in dil bilgisi ve yabancı dile olan hâkimiyeti de *Sicill-i Ahvâl* kaydında belirtilmektedir. Kayda göre, Arapça, Farsça ve Türkçe konuşup yazabilen Ali Rıza Bey, aynı zamanda Fransızcaya da aşinadır. ([DH.SAİD.d], No. 25, Gömlek No. 457, s. 231) Bu durum, onun hem klasik hem de modern eğitim sisteminden yararlandığını ve geniş bir kültürel birikime sahip olduğunu göstermektedir.

Ali Rıza Bey, Mekteb-i Mülkiye-i Şâhânen'den mezun olduktan sonra H. 19 Rebiulahir 1308, M. 2 Aralık 1890 tarihinde Manastır Vilayeti maiyyet memurluğuna atanmış ve burada H. 29 Rebiulahir 1309, M. 2 Aralık 1891 tarihinde kaymakamlık stajını tamamlamıştır. ([DH.SAİD.d], No. 25, Gömlek No. 457, s. 231) Ali Rıza Bey'in, memuriyete atanmasının ardından harcırah talebinde bulunduğu arşiv belgelerinde kayıtlıdır. Bu talep doğrultusunda, kendisine İstanbul'dan Manastır'a seyahati için 500 kuruş yol parası tahsis edildiği belirtilmiştir. ([DH.MKT.], No. 1803, Gömlek No. 53) Ali Rıza Bey'in Manastır Vilayetindeki görev süresi boyunca emvâl-i emîriyye (devlete ait mallar), hukuk-ı şahsiyye (özel hukuk) ve tekâüd (emeklilik) aidatlarına dair yükümlülüklerini eksiksiz yerine getirdiği ve görevini dürüstlük, sadakat ve ahlaki bir istikametle yürüttüğü belirtilmiştir. Bu durum, Manastır Vilayeti Meclisinin H. 6 Cemaziyelevvel 1309 M. 8 Aralık 1891 tarihli mazbatasında açıkça ifade edilmiştir. Ayrıca, ulûm-ı siyasiyye (siyasi ilimler) alanındaki şهادetnamesi ile mezkûr mülâzemet (stajyerlik) görevine ilişkin bilgiler *Sicill-i Ahvâl Dairesi* tarafından da teyit edilmiştir. ([DH.SAİD.d], No. 25, Gömlek No. 457, s. 231)

Kaymakamlık stajını Manastır Vilayetinde tamamlayan Ali Rıza Bey'in ilk görev yeri, günümüzde Arnavutluk sınırları içerisinde yer alan İskarapar (Skrapar) Kazası Kaymakamlığıdır. Dahiliyye Mektubi Kaleminde yer alan bir belgeye göre, Beytüşşebab Kaymakamı Mustafa Efendi'nin istifası üzerine bu göreve İskarapar Kaymakamı Hüsnü Efendi atanmış; İskarapar Kaymakamlığına ise Manastır Vilayeti maiyyetinde bulunan Ali Rıza Efendi'nin tayin edildiği belirtilmiştir. ([DH.MKT.], No. 1906, Gömlek No. 104) Sicil kaydında bu görevine H. 19 Cemaziyelahir 1309, M. 20 Ocak 1892 tarihinde tayin olduğu yazmaktadır. ([DH.SAİD.d], No. 25, Gömlek No. 457, s. 231)

Ali Rıza Bey, İskarapar Kazası Kaymakamlığı görevini yürütürken H. 28 Zilhicce 1310, M. 13 Temmuz 1893 tarihinde teşkil edilen Gostaçka kazası kaymakamlığına atanmıştır. *Sicill-i Ahvâl* kayıtlarına göre, R 7 Mart 1312, M 19 Mart 1896 tarihine kadar süren bu görevinde, emvâl-i emîriyye (devlete ait mallar) ve hukuk-ı şahsiyye (şahsi hukuk) konularında yükümlülüklerini eksiksiz yerine getirmiş ve yasalara uygun bir şekilde hareket ettiği belirtilmiştir. Ayrıca, Gostaçka'daki görev süresince emvâl-i emîriyye tahsilatında ve bölgenin asayişinin sağlanmasında başarılı olduğu kaydedilmiştir. Bu durum, Berat Sancağı Meclis-i İdaresi tarafından düzenlenen ve 24 Mart 1312 tarihli, 544 numaralı intihabname ile belgelenmiş; ilgili belge *Sicill-i Ahvâl Dairesi* tarafından incelenerek teyit edilmiştir. ([DH.SAİD.d], No. 25, Gömlek No. 457, s. 231)

Ali Rıza Bey, Gostaçka'da kaymakamlık görevini sürdürdüğü dönemde, Dahiliye Nezaretine hitaben bir dilekçe kaleme alarak izin talebinde bulunmuştur. Söz konusu dilekçede, 5-6 yaşlarındayken geçirdiği kızamık hastalığı sebebiyle kulaklarında işitme problemi oluştuğunu ve bu rahatsızlığın ilerleyen süreçte yeniden alevlenerek şişlik ve cerahat meydana getirdiğini ifade etmiştir. Bu durumun bir sağırlığa yol açmasından endişe eden ve memuriyet görevini

olumsuz etkilemesinden korkan Ali Rıza Bey, görev yaptığı kazada bir doktor bulunmaması nedeniyle tedavi olabilmek amacıyla İstanbul'a gitmek için izin talep etmiştir. Yapılan değerlendirme sonucunda, talebi uygun bulunmuş ve kendisine izin verilmiştir. ([DH.MKT.], No. 2072, Gömlek No. 80)

Ali Rıza Bey'in tedavi olmak için gittiği İstanbul'da ne kadar kaldığını bilmiyoruz ancak Gostançka kaymakamlığının ardından Yanya Vilayetine bağlı Premedi kazasına R 26 Temmuz 1312, M 7 Ağustos 1896 tarihinde kaymakam olarak atanmıştır. Premedi'den sonra R 17 Kanunusani 1313, M 29 Ocak 1898 tarihinde Margılıç'a; daha sonra da 23 Mart 1899'da Meçova kaymakamlığına atanmıştır. ([DH.SAİD.d], No. 25, Gömlek No. 457, s. 231)

Ali Rıza Bey'in arşiv belgelerinde kayıtlı olan görev yerleri detaylı bir şekilde tespit edilmiştir. Ancak, dönemin tezkirelerinde Ali Rıza Bey'in İskeçe'de de görev yaptığına dair bilgiler yer almaktadır. Buna karşın, arşiv belgelerinde İskeçe'ye dair herhangi bir atama ya da görev kaydına rastlanmamıştır. Bu durum, tezkirelerdeki bilgilerin doğruluğunun arşiv belgeleriyle teyit edilememesi nedeniyle soru işareti oluşturmaktadır. Ancak, Ali Rıza Bey'in *Hazîne-i Fünûn*'da yayımlanan bir manzumesinde İskeçe kaymakamı olduğu belirtilmektedir. (Ali Rıza Bey, 1311) Şâirin *Hazîne-i Fünûn*'a şiirlerini kendisinin gönderdiğini ve bu manzumenin 1895/96 yıllarında yayımlandığını düşündüğümüzde Ali Rıza Bey'in bu tarihlerde İskeçe'de görev yaptığını söyleyebiliriz.

Ali Rıza Bey'in Meçova kaymakamlığı görevini yürüttüğü dönemde sağlık sorunları nedeniyle görevini bıraktığı anlaşılmaktadır. Arşiv belgelerinde, vücudunda meydana gelen rahatsızlık sebebiyle görevinden ayrıldığı ve Meçova kazasının idari açıdan taşıdığı önemden dolayı yerine uygun bir kaymakamın hızla atanması gerektiğinin Yanya Vilayetinden Dahiliye Nezaretine bildirildiği ifade edilmektedir. Bu kapsamda, Meçova kazasına yeni bir kaymakam atanmış ve bu durum memurin-i mülkiye komisyonu tarafından onaylanmıştır. Sonuç olarak, Ali Rıza Bey'in görevden ayrılma işlemleri H 7 Zilkade 1320 M 5 Şubat 1903 tarihinde tamamlanmıştır.

Ali Rıza Bey, yapmış olduğu başarılı kaymakamlık görevlerinin ardından rahatsızlığı sebebiyle tedavi için İstanbul'a gelmiş ve yaşı 40'a varmadan genç yaşta H. 1321/ M. 1903 tarihinde vefat etmiştir. Sütlüce'de Bademli Dergâhı yakınlarında Karaağaç tarafında ailesine mahsus bir mezarlığa defnedilmiştir. (Bursalı Mehmed Tahir Bey, 1972, 2/328) Mezar taşına aşağıdaki beyit yazılarak vefatına tarih düşürülmüştür:

İki ihlâs ile târîhi düşdü

Bu demde buldu Mevlâsın Rızâ Bey

Tablo 1: Ali Rıza Bey'in kronolojik hayatını gösteren tablo

Tarih	Olay	Kaynak
1868-69	İstanbul'da doğdu. Babası İnegöl Kaymakamı Mehmed Rifat Efendi'dir.	Sicill-i Ahvâl Defteri
1883	Mekteb-i Mülkiye-i Şâhânenen ulûm-ı siyâsiyye diploması alarak mezun oldu.	Sicill-i Ahvâl Defteri
2 Aralık 1890	Manastır Vilayeti maiyyet memurluğuna atandı.	Sicill-i Ahvâl Defteri
2 Aralık 1891	Kaymakamlık stajını Manastır'da tamamladı.	Sicill-i Ahvâl Defteri
20 Ocak 1892	İskarapar (Skrapar) Kazası Kaymakamlığına tayin edildi.	Dahiliyye Mektubi Kalemî Belgesi
13 Temmuz 1893	Gostançka Kazası Kaymakamlığına atandı.	Sicill-i Ahvâl Defteri
1895/96	İskeçe Kaymakamlığı	Osmanlı Müellifleri/Hazîne-i Fünûn
7 Ağustos 1896	Yanya Vilayetine bağlı Premedi Kazası Kaymakamlığına tayin edildi.	Sicill-i Ahvâl Defteri
29 Ocak 1898	Margılıç Kaymakamlığına tayin edildi.	Sicill-i Ahvâl Defteri
23 Mart 1899	Meçova Kaymakamlığına atandı.	Sicill-i Ahvâl Defteri
5 Şubat 1903	Sağlık sorunları nedeniyle Meçova Kaymakamlığı görevinden ayrıldı.	Sicill-i Ahvâl Defteri

1903	İstanbul'da vefat etti.	Osmanlı Müellifleri
------	-------------------------	---------------------

2. Edebî Kişiliği ve Eserleri

Yukarıda hayatını kronolojik olarak aktardığımız Ali Rıza Bey'i Bursalı Mehmed Tahir Bey, "ilahî sadalı şâir adına hakkıyla layık" ve "üstün edalı bir şâir" olarak nitelendirmektedir. Onun, hakikatleri söyleyen bir şâir olmakla kalmayıp nesirdeki kudretiyle de edebiyatın önemli bir numunesi olduğunu ifade etmektedir. Ali Rıza Bey'in edebî kişiliği, dönemin hem tasavvufi hem de hikemî çizgilerini yansıtan bir sanat anlayışını ortaya koymaktadır. Ancak onun, hak ettiği değeri görememiş ve zamanla unutulmuş bir şâir olduğu gerçeği, eserlerinin izini sürmeyi daha da anlamlı kılmaktadır.

Şâirin edebî kimliği, özellikle tevhid ve tasavvufi temalarla örülmüş eserleriyle belirginleşmektedir. Şiirlerinde sufiyane bir derinlik, hikemî bir üslup kullandığını söyleyebiliriz. Muhammes ve müseddes nazım şekillerindeki eserleri, şâirin tasavvufî düşüncesini yansıtmaktadır. Bursalı Mehmed Tahir Bey, onun şiirlerinin Hersekli Arif Hikmet Bey ve Yenişehirli Avni Bey gibi mutasavvıf şâirlerin etkisinde şekillendiğini dile getirmektedir. Bu bağlamda Ali Rıza Bey, tevhid ve na't gibi dinî içerikli türlerde ortaya koyduğu parlak eserlerle dönemin tasavvuf edebiyatına önemli katkılarda bulunmuştur.

Bursalı Mehmed Tahir Bey, şâir Ali Rıza Bey'in edebî kişiliğinden şu sözlerle bahseder:

Şiirlerinin çoğu Hersek'li Arif Hikmet Bey ve Yenişehirli Avnî Bey tarzında muvahhidâne ve mutasavvifâne "tevhid tarzında ve tasavvufa âit" olup en parlakları tevhid ve na'tlar ile muhammes ve müseddes (beşlik ve altılık)larıdır. (Bursalı Mehmed Tahir Bey, 1972, 2/328)

Mehmed Tahir Bey'in ifadelerinden hareketle, Ali Rıza Bey'in özellikle muhammes ve müseddes nazım şekillerini tercih ettiği ve şiir kudretinin bu nazım şekillerde ortaya çıktığı söylenebilir. Mecmualarda yayımlanan manzumelerinin nazım şekilleri açısından incelenmesi, bu tercihi destekler niteliktedir. Divan edebiyatında gazel nazım şeklinin şâirler arasında yaygın olarak kullanıldığı dikkate alındığında, Ali Rıza Bey'in bu gelenekten farklı bir yol izleyerek bendlerden oluşan murabba, muhammes ve müseddeslere ağırlık vermesi, onun poetik yaklaşımının özgün bir yönünü ortaya koymaktadır. Bir başa deyişle; Ali Rıza Bey'in şiir anlayışı ve üslubunun, dönemin genel eğilimlerinden ya da edebiyat geleneğinden farklılık gösteren kendine has, ayırt edici bir tarafı olduğunu söyleyebiliriz.

Ne yazık ki Ali Rıza Bey'in edebî mirasının önemli bir kısmı bugün kayıp durumdadır. Bursalı Mehmed Tahir Bey, "belâğatlı divanı kardeşlik dolayısıyla elimde mahfuzdur" şeklindeki ifadeleriyle şâirin bir divanı olduğunu belirtse de bu divan günümüzde henüz gün yüzüne çıkarılamamış durumdadır. Bu durum, Osmanlı döneminin sonlarında tasavvuf edebiyatında önemli bir yer tutabilecek bir şâirin edebî kimliğini tam anlamıyla ortaya çıkarmamızı güçleştirmektedir. Divanının yanı sıra, mensur eserleri arasında zikredilen *Münâcât-ı Abdullah Ensârî* ve *Tazarruât-ı Sinan Paşa* üslubundaki münacatlarının da henüz tespit edilememiş olması, onun edebî mirasının büyük ölçüde unutulduğuna işaret etmektedir. Şâirin eserlerinin kayıp oluşu, onun edebî ve tasavvufi birikiminin derinliğini anlamaya dair çabaları sınırlamakta ve eserlerini gün yüzüne çıkarma gerekliliğini daha da artırmaktadır.

Bununla birlikte, şâirin eserlerine dair bazı ipuçları, onun Arapça ve Türkçe yazdığı risalelerde saklıdır. Özellikle *El-Mişkâtü'n-Necât ilâ Ehli'-Salât fî Beyâni Hakikati'd-Dâreyn, Sırru Sûreti'l-İhlâs* ve *Ganâimü'l-Gâzî fî Bilâdi'n-Niyâzî* gibi risaleler, tasavvufî ilimlere olan vukufiyetini ve bu alandaki derin birikimini ortaya koymaktadır. Ancak bu risaleler de günümüzde geniş bir araştırma ve yayın faaliyetine ihtiyaç duyan kaybolmuş metinler arasında yer almaktadır. Özellikle *Ganâimü'l-Gâzî fî Bilâdi'n-Niyâzî*, Niyâzî Mısır'ın üç gazelinin şerhini içermesi bakımından dikkat çekmektedir ve dönemin tasavvuf edebiyatındaki şiir şerhi geleneğine işaret etmektedir. Ali Rıza Bey'in bu tür eserleri, onun tasavvufî düşüncüyü hem nazım hem de nesir bağlamında ifade etme becerisini göstermesi açısından oldukça değerlidir. Bursalı Mehmed Tahir Bey, yukarıda zikrettiğimiz tüm eserlerin kendisinde mahfuz olduğunu belirtmiştir (Bursalı Mehmed Tahir Bey, 1972, 2/328) ancak bu kıymetli eserler günümüzde hâlâ ortaya çıkmış değildir.

Bu bağlamda, Ali Rıza Bey'in edebî mirası, yalnızca dönemin edebiyat anlayışını değil, aynı zamanda tasavvufî düşüncenin estetik ve felsefi birikimini de anlamak için önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Onun unutulmuş eserlerini gün yüzüne çıkarma çabaları, sadece Osmanlı tasavvuf edebiyatına değil, aynı zamanda Türk kültür ve edebiyat tarihine de değerli bir katkı sağlayacaktır. Bundan dolayı; her ne kadar şâirin eserleri kaybolmuş durumda olsa da elimizde

bulunan şiirleri üzerinden onun isminin yeniden edebiyat dünyasında zikredilmesi ve araştırma konusu hâline getirilmesi edebiyat çalışmaları için önem arz etmektedir.

3. *Hazîne-i Fünûn ve Cerîde-i Sûfiyye*'de Bulunan Şiirler

Ali Rıza Bey'in divanı ve diğer eserleri bugün kayıp olmasına rağmen onun edebî kimliğini anlamak adına önemli bir kaynak, dönemin tasavvufi ve edebî dergileri olan *Hazîne-i Fünûn* ve *Cerîde-i Sûfiyye*'de yayımlanan şiirleridir. Bu şiirler, şâirin edebî kişiliğini ve şiir dünyasını anlamak için kıymetli birer örnek teşkil etmektedir.

Söz konusu şiirler, Ali Rıza Bey'in tasavvufi duyarlılığını ve estetik anlayışını yansıtmakla kalmayıp, onun edebiyat geleneği içerisindeki yerini belirlemede de önemli bir veri sunmaktadır. Tevhid, na't, münacat gibi tasavvufi temaların öne çıktığı bu metinler, şâirin hem içerik hem de üslup açısından dönemin mutasavvıf şâirlerinin yazmış olduğu manzumelerle benzerlik göstermektedir.

Çalışmamızın bu bölümünde; *Hazîne-i Fünûn* ve *Cerîde-i Sûfiyye*'deki şiirlerin sistematik bir incelemesini yaparak, şâirin edebî kişiliğini ve tasavvufi yaklaşımını değerlendirmeyi amaçlamaktayız. Söz konusu şiirler, kayıp divanın muhtemel içeriğine dair ipuçları sunmakla birlikte, Ali Rıza Bey'in edebî kişiliğini ortaya koymamızda önemli bir rol üstlenmektedir. Çünkü elimizde bu dergilerde yer alan şiirlerden başka bir örnek bulunmamaktadır.

Hazîne-i Fünûn ve *Cerîde-i Sûfiyye* dergilerinde Ali Rıza Bey'e ait toplam 24 manzume yer almaktadır. Bu manzumelerden on ikisi *Hazîne-i Fünûn*'da, dokuzu *Cerîde-i Sûfiyye*'de yayımlanmış olup; üçü her iki mecmuada ortak olarak yayımlanmıştır. *Hazîne-i Fünûn*'da yayımlanan manzumeler, şâirin hayatta olduğu dönemde yayımlanmıştır. Bundan dolayı şâir burada yayımlanan manzumelerini dergiye bizzat kendisi göndermiş ve yayımlanmasını talep etmiştir. Buna karşın, *Cerîde-i Sûfiyye*'de yer alan şiirleri, şâirin vefatından sonra Bursalı Mehmed Tahir Bey tarafından dergiye gönderilmiştir. Bu durum, Mehmed Tahir Bey'in Ali Rıza Bey'e verdiği önemi göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Mecmualarda Ali Rıza Bey, genellikle "Şâir-i İlâhî-nevâ İstanbullu Ali Rıza Bey" şeklinde anılmaktadır. *Hazîne-i Fünûn*'da yayımlanan bazı manzumelerde ise şâirin görev yaptığı yerlere zaman zaman atıfta bulunmaktadır. Ayrıca, bir manzumede kendisinden "Şâir-i Şîrîn-edâ" şeklinde bahsedilmesi, onun edebî kimliğine dair farklı bir niteleme sunmaktadır. *Hazîne-i Fünûn*'da yayımlanan bazı manzumelerde şâirin Mekteb-i Mülkiye mezunlarından olduğu da belirtilmektedir.

4. Ali Rıza Bey'in Şâir-i İlâhî-nevâ Vafı

Ali Rıza Bey hem şiirlerinin yayımlandığı mecmualarda hem de kendisi hakkında bilgi veren kaynaklarda daima "şâir-i ilâhî-nevâ" ünvanıyla anılmıştır. Bu ünvan, onu aynı isimdeki diğer şâirlerden ayıran en belirgin özellik olarak dikkat çekmektedir. "Şâir-i ilâhî-nevâ" ifadesi, tasavvufi ve dinî temalar işleyen, ilahi bir ahenkle şiir yazan şâir anlamına gelmektedir. Bu ünvan, şâirin özellikle Allah'a olan aşkı, Peygamber sevgisi ve manevi duygularla yoğrulmuş eserler ortaya koyduğunu ifade etmektedir. Bundan dolayı da şâir çevresi ve yaşadığı dönemin edebiyat dünyası tarafından bu lakapla anılmıştır. Bu ünvanın, Ali Rıza Bey'in şiirlerinde görülen manevi içerik ve tasavvufi yaklaşımını öne çıkararak onun edebî kimliğini tanımladığını söyleyebiliriz. Ali Rıza Bey'in herhangi bir şeyhe ya da tarikata intisap ettiğine dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak şiirlerinde yer alan bazı ifadeler, onun bir mürşide bağlı olduğunu ve tasavvufi bir yaşam sürdüğünü düşündürmektedir. Şâirin, mürşidine yönelik övgüleri ve tarikat terbiyesinin bir parçası olarak gördüğü manevî tecrübeleri anlatan mısraları bu durumu ortaya koymaktadır.

Nitekim, aşağıda yer alan mısralar Ali Rıza Bey'in bir şeyhe duyduğu hürmeti ve tarikata mensubiyetini ifade eden unsurlar taşımaktadır:

Fahru'l- 'ulemâ mihr-i hayâ mâh-ı edebdir

Şeyhu'l-ḥulefâ âlâmına necm-i 'arabdır

Hem-nâm-ı resûlü's-sekaleyn ehl-i edebdir

Sultân-ı 'arûsân-ı ḥarem-hâne-i Rab'dır

Gönlüm o şehîñ nisbet-i feyziyle mübâhî (12/3)

Şâir, burada mürşidini hem ilmî hem de manevi derecesi açısından yüceltmektedir. Onun ulemâ arasında öne çıkan bir şahsiyet olduğunu ve edep ile irfan yolunda bir rehberlik makamında bulunduğunu ifade etmektedir. Üçüncü mısra da yer alan “Hem-nâm-ı resûlü’s-sekaleyn ehl-i edebdir” ifadesi, mürşidinin Hz. Peygamber ile aynı ismi taşıyan biri olduğunu göstermektedir. Ancak bu kişinin kim olduğu kesin olarak tespit edilememektedir.

Aynı manzumenin bir sonraki bendinde ise Ali Rıza Bey’in bir mürşide bağlandığını gösteren ifadeler bulunmaktadır:

Etdim o keremkâra dil ü cân ile bey ‘at

Vehb oldu baña cûdu ile ‘ilm-i şerî ‘at

Buldum bu sülûkumda nice feyz-i tarîkat

Ref‘ oldu hucub keşf olunup sırr-ı hakîkat

Meczûb olurum hâl u makâmât ile gâhî (12/4)

Bu dizelerde şâir, şeyhine tam bir teslimiyetle bağlandığını ve ona can u gönülden bîat ettiğini vurgulamaktadır. Tasavvufi eğitiminin bir sonucu olarak ilim ve irfan yolunda ilerlediğini, bu yolda tarikat feyizleriyle aydınlandığını ifade etmektedir.

Şâirin elimizdeki şiirlerinde Allah’ın yüce sıfatları, evrendeki düzenin ilahi hikmetle açıklanışı ve insanın manevi yolculuğu gibi tasavvufi temalar geniş bir şekilde yer almaktadır. Bu da Ali Rıza Bey’in tasavvuf düşüncesine aşina olduğunu ve bu öğretileri sanatının bir parçası hâline getirdiğini göstermektedir. Şiirlerinde tarikat mensubiyetinden ziyade evrensel bir tasavvufi söylem öne çıkar.

Ali Rıza Bey’in şiirlerinde tasavvufi unsurları estetik bir derinlik ve sanatkârane bir üslupla işlemesi, onun “şâir-i ilâhî-nevâ” ünvanını almasına zemin hazırlamış olabilir kanaatindeyiz. Şâir, Allah’ın sıfatlarını, evrendeki düzeni ve insanın Peygamberimize olan bağlılığı ve sevgisi ile oluşan manevi yolculuğunu dile getirirken, sadece tasavvufi bir bilgi aktarımı yapmakla kalmaz; aynı zamanda bu unsurları sade bir edebî üslup ve duygusal bir yoğunlukla ifade etmektedir. İlahi aşkı, hakikati ve tefekkürü terennüm eden şiirleri, okuyucuda ve çevresinde manevi bir coşku uyandırırken, onun “ilahi bir nağme”yi dile getiren bir şâir olarak anılmasını sağlamış olabilir.

5. *Hazîne-i Fünûn* ve *Cerîde-i Sûfiyye*’de Yayımlanan Şiirlerin Transkripsiyonlu Metni

1- *Tevhîd*¹

Mef‘ûlü Mefâ‘ilün Fe‘ûlün

1 Ey hâlık-ı ‘unşur u tabâyi‘

Ey mübdi‘ -i cümle-i bedâyi‘

2 Ey zâhir-i mazharü’l-mezâhir

Olduñ bu mezâhiriñde zâhir

3 Vechiñ görünür cihâtımızdan

Seyyâre vü sâbitâtımızdan

4 Her zerreye bir zebâne verdiñ

¹ Mekteb-i Mülkiye me‘zûnlarından ve hoş-güyan-ı şu‘arâdan İskeçe kâ‘im-makâmı ‘Ali Rızâ Efendi’nindir.

Ali Rıza Bey, “Tevhid-i Bârî”, *Hazîne-i Fünûn* 3/38 (22 Şubat 1311), 399-400.

Şâ‘ir-i ilâhî-nevâ İstanbullu merhûm ‘Ali Rızâ Bey’iñ.

Ali Rıza Bey, “Tevhid”, *Cerîde-i Sûfiyye* 52 (24 Haziran 1329), 46.

Her bir ele tâziyâne veriñ

5 Tevhîdiñe müştâğil şu'ünât
Nûruñ ile müştâ'il şu'ünât

6 Her zerre nişân-ı vahdetiñdir
Her zerre zebân-ı vahdetiñdir

7 İsmiñle muhîṭ-i kün fe-kānsıñ²
Zâtıñla muşavvir-i cihānsıñ

8 Her zerrede zâtıñ oldu sārī
Her zerreden zâtıñ oldu 'ārī

9 Sensiz bu cihān u cān u ten yok
Bu cān u cihān u tende sen yok

10 İmkān u vücüb u sırr-ı vahdet
Derkinde 'ukûle geldi hayret

11 Ey hâzret-i mâverâ-yı idrāk
Efsûs ki naḥnü mâ-'arefnāk³

12 Bildik seni 'ilm-i hâzretiñle
Gördük yüzüñü şehâdetiñle

13 Meşhûd ile şâhid ü şehâdet
Tevhîdini şâmil oldu rü'yet

² Kün fe-kān: Kur'ân-ı Kerim'de "kün fe-yekûn" olarak geçen bu ifade, 'Ol der, o da olur.' anlamına gelmektedir. Pek çok sûrede yer alan bu ibarenin bulunduğu âyetler meâlen şu şekildedir: "Bir şeyi dilediği zaman, O'nun emri o şeye ancak 'ol' demektir. O da hemen olur." (Yâsîn 36/82) "Biz bir şeyin olmasını istediğimiz zaman sözümüz sadece, ona, 'ol' dememizdir. O da hemen olur." (Nahl 16/40) "Ey Rabbim! Bana bir beşer dokunmamışken benim nasıl çocuğum olur? dedi. Allah, öyle ama, Allah dilediğini yaratır. O, bir şeyin olmasını dilediğinde ona sadece 'ol' der, o da hemen olur." (Âli İmrân 3/47) "O, gökleri ve yeri örneksiz yaratandır. Bir işe hükmetti mi ona sadece 'ol' der, o da hemen olur." (Bakara 2/117) "Şüphesiz Allah katında (yaratılışları bakımından) İsa'nın durumu, Adem'in durumu gibidir: Onu topraktan yarattı. Sonra ona 'ol' dedi. O da hemen oluverdi." (Âli İmrân 3/59) "O, yaşatan ve öldüren. Bir şeye karar verdiğinde, ona sadece 'ol' der, o da olur." (Mü'min 40/68) "O, gökleri ve yeri, hak ve hikmete uygun olarak yaratandır. Allah'ın 'ol' deyip de her şeyin oluvereceği günü hatırla. O'nun sözü gerçektir. Sûra üflendiği gün de mülk (hükümlerlik) O'nundur. Gaybı da, görülen alemleri de bilendir. O, hüküm ve hikmet sahibidir, (her şeyden) hakkıyla haberdardır." (En'âm 6/73) "Allah'ın çocuk edinmesi düşünülemez. O, bundan yücedir, uzaktır. Bir işe hükmettiği zaman ona sadece 'ol' der ve o da olur." (Meryem 19/35)

³ naḥnü mâ-'arefnāk: "Biz seni hakkıyla bilemedik." manasında Arapça söz tasavvufi bir bağlamda, Allah'ın hakikatini tam manasıyla idrak edememe düşüncesini ifade etmek için "mâ-'arefnāk" şeklinde kullanılır. Ayrıca "Mâ-'arefnâke hakka ma'rifetike yâ Ma'rûf" (Ey bilinmeye en lâyık olan, seni hakkıyla bilemedik.) sözü çeşitli tasavvufi kaynaklarda hadis-i şerif olarak zikredilse de sahih hadis kitaplarında bu hadisi bulamadık.

14 Ey vâşıl-ı kurb-i *kābe kavseyn*⁴
Gör kim bütün ‘ālem oldu bir ‘ayn

15 Allāhü mā’il-i *kul hüvellāh*⁵
Allāh müte‘āl-i *lī-me ‘allāh*⁶

16 Allāhü semī‘ u hayy u kādīr
Allāhü muḳaddīr u meḳādīr

17 Allāhü raḥīm u raḥmu raḥmān
Allāhü mu‘īn ü ‘avn ü mennān

18 Allāhü ḥamīd ü ḥamd ü ḥāmid
Allāhü mecīd ü mecd ü mācid

19 Allāhü ‘aliyyü veli vālī
Allāhü ḥabīb ü ḥubb-ı ‘ālī

20 Allahü ra’ūf ü re’fet-i tām
Allāhü ‘alīm ü ‘ilm ü ‘allām

21 Allāhü eḥaşş-ı cümle esmā
Her isme Ḥudā olur müsemmā

22 Ef‘āl ü şifāt u zāt Ḥaḳ’dır
Her zerreye Ḥaḳ demek eḥaḳdır

23 Bu ḥāl ile muḳtezā-yı temkīn
Maḥfice tutuldu sırr-ı tekvīn

24 Taḥḳīḳ ile ‘ārif-i maḳāmāt
Biñ zevḳ ile kıldı Ḥaḳḳ’a ṭā‘āt

25 Var nisbeti ‘ārifīñ Ḥudā’ya
Mensūb degil mi bir semāya

⁴ *kābe kavseyn*: “İki yay arası kadar...” İktibasta bulunulan âyetin tamamı meâlen şu şekildedir: “Aradaki mesafe; (üst üste getirilen) iki yay kadar, hatta daha yakın oldu.” (Necm 53/9)

⁵ *kul hüvellāh*: “Deki, O Allah...” İktibasta bulunulan âyetin tamamı meâlen şu şekildedir: “De ki: O, Allah birdir.” (İhlas 112/1)

⁶ *lī-me ‘allāh*: “Allah benimledir” anlamındadır. “Benim Allah ile öyle anlarım olur ki ne mukarreb melekler ne de bir nebi o yakınlığı elde etmiştir.” sözü herhangi bir hadis kitabında yer almamasına rağmen tasavvuf ehlinin çokça zikrettiği ve tasavvufi şiirlerde sıkça kullanılan bir hadistir. (Aclûnî, 2019, 3/412 (No. 2159))

26 Merzûk ile rızk u Rab'le merbûb
Yek-dîgere olmasın mı mensûb

27 Esmâ' ü müsemmiyyât-ı Mevlâ
Yek-dîgere oldular mürâyâ

28 Mer'î vü mürâ'î oldu bir cân
Cem' eyledi bu kemâli insân

29 Kıl nefsiñi 'ilme rağbet-i tām
Tā kim olasıñ guyûbu 'allām

30 Müstecimi'-i cümle-i kemâlât
Vāreste-i kayd-ı ihtimālât

31 Esrârına vâkıf ol nüfûsuñ
Tâcı olasıñ bütün rü'ûsuñ

32 Eyler dilemez de Hâk tekellüm
Hâk'dan ederiz sözü ta'allüm

33 Her bir sözüümüz kelâm-ı Hâk'dır
Tebîh u tekdese ehaqdır

34 Allâh'dan oldu çün ifâzât
Allâh'a biz eyledik münâcât

35 Mahlûka du'âyı emreder Hâk
Hem kendi eder du'â-yı muṭlaḳ

36 Ey kâşif-i sırr-ı 'ilm-i vaḥdet
Vaḥdet ile tev'em oldu keşret

37 Bî-hâlık olunca ḥalk yokdur
Yokdan ne çıkar ne çıkısa çokdur

38 Halkı yok edince var olur Hâk
'Âriflere hoş nigâr olur Hâk

- 39 Maḥlūkuñ olup vüçüdu fānī
Ḥallākıñ olur hemīşe bākī
- 40 Esrār-ı fenā-yı ‘ārif ol gel
Āṣār-ı beḳāya vāḳıf ol gel
- 41 Ey nefis-i le’ime ḥ^vāb-ı terk et
Ravzāt-ı behište bār u berk et
- 42 Cennāt-ı şuverde gör cemāli
Her zerrede seyir kıl kemāli
- 43 Tezkār ile zıkr-i lā-ilāhī
Eşyāyı gör ey gözüm kemāhī
- 44 Her laḥẓada yād kıl Ḥudā’yı
Her zerrede ‘ayn bil Ḥudā’yı
- 45 Bil kim bu biliş seniñ degildir
Çün māhiyyetiñ ber-āb degildir
- 46 Olsun mu Cenāb-ı zü’l-celāli
Ta‘rīf ü ta‘arrüf ihtimāli
- 47 Ey Ḥazret-i zü’l-celāl ü zü’l-ḳahr
Bir nāmuña dendi ḥazretü’d-dehr
- 48 Çün kıldı tecellī ism-i Ḳahhār
Hiç ḳalmadı dehr içinde deyyār
- 49 Sırr-ı eḥadiyyet oldu peydā
‘Ārifleri kıldı lāl ü şeydā
- 50 Dil ‘āciz ü ebkem oldu şimdi
Cān muẓtarr u pür-ḡam oldu şimdi
- 51 ‘İrfānıma oldu naḳş-ı ṭārī
Kıl bir meded ey vüçüd-ı sārī

52 Sevdâ-keş-i bezm-i kibriyâyım
Ter-dâmen-i hâlişü'r-riyâyım

53 'Unvân-ı şahîfe-i cemâlim
Ser-levha-i vech-i bî-mişâlim

54 Envâr-ı sücûdu eyler ısrâr
'Abdiyyet-i mahz eyler ızhâr

55 Yâ Rab kabûl kıl du'âmı
Reddetme kapuñdan ilticâmı

56 Nâdî vü münâdî vü nidâsıñ
Mercû ile râcî vü recâsıñ

2- Na't-ı Şerîf⁷

Fâ ilâtün Fâ ilâtün Fâ ilâtün Fâ ilün

1 Berķ uran vechiñde nûr-ı gird-gârıñdır seniñ
Hâle-i bedr-i hüda haţt-ı 'izârıñdır seniñ
Dîdeler diller esîr-i intizârıñdır seniñ
Ey gül-i bağ-ı nübüvvet dil hezârıñdır seniñ
Yâ Hâbîballâh cism ü cân nişârıñdır seniñ

2 Nûr-ı pâkiñ illet-i icâd-ı a'yân-ı cihân
Müstetir ma'nâ-yı elķâbıñda sırr-ı kün fe-kân⁸
*Rahmeten li'l-âlemîn*⁹ oldun hele bî-imtinân
Ey gül-i bağ-ı nübüvvet dil hezârıñdır seniñ
Yâ Hâbîballâh cism ü cân nişârıñdır seniñ

⁷ Mülkiye-i Şâhâne me'zûnlarından Ğostanķa-İşkarapar kazâsı kâ'im-maķâmı 'Ali Rızâ Efendi birâderimiziñdir.

Ali Rıza Bey, "Na't-ı Şerîf", *Hazîne-i Fünûn* 4/2 (02 Mayıs 1312), 19-20.

⁸ Kün fe-kân: Kur'ân-ı Kerim'de "kün fe-yekûn" olarak geçen bu ifade, 'Ol der, o da oluverir.' anlamına gelmektedir. Pek çok sûrede yer alan bu ibarenin bulunduğu âyetler meâlen şu şekildedir: "Bir şeyi dilediği zaman, O'nun emri o şeye ancak 'ol' demektir. O da hemen oluverir." (Yâsîn 36/82) "Biz bir şeyin olmasını istediğimiz zaman sözümüz sadece, ona, 'ol' dememizdir. O da hemen oluverir." (Nahl 16/40) "Ey Rabbim! Bana bir beşer dokunmamışken benim nasıl çocuğum olur? dedi. Allah, öyle ama, Allah dilediğini yaratır. O, bir şeyin olmasını dilediğinde ona sadece 'ol' der, o da hemen oluverir dedi." (Âli İmrân 3/47) "O, gökleri ve yeri örneksiz yaratandır. Bir işe hükmetti mi ona sadece 'ol' der, o da hemen oluverir." (Bakara 2/117) "Şüphesiz Allah katında (yaratılışları bakımından) İsa'nın durumu, Adem'in durumu gibidir: Onu topraktan yarattı. Sonra ona 'ol' dedi. O da hemen oluverdi." (Âli İmrân 3/59) "O, yaşatan ve öldürenidir. Bir şeye karar verdiğinde, ona sadece 'ol' der, o da oluverir." (Mü'min 40/68) "O, gökleri ve yeri, hak ve hikmete uygun olarak yaratandır. Allah'ın 'ol' deyip de her şeyin oluverceği günü hatırla. O'nun sözü gerçektir. Sûra üflendiği gün de mülk (hükümlerlik) O'nundur. Gaybı da, görülen alemleri de bilendir. O, hüküm ve hikmet sahibidir, (her şeyden) hakkıyla haberdardır." (En'âm 6/73) "Allah'ın çocuk edinmesi düşünülemez. O, bundan yücedir, uzaktır. Bir işe hükmettiği zaman ona sadece 'ol' der ve o da oluverir." (Meryem 19/35)

⁹ Rahmeten li'l-âlemîn: "Alemlere rahmet..." İktibasta bulunulan âyetin tamamı meâlen şu şekildedir: "Seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik." (Enbiyâ 21/107)

- 3 Zāhir ü bâtında ‘ārif Ḥaqq’a nāsibdir seni
Cism ü cānıyla bütün ‘ālem murāqıbdır seni
Tālib-i Allāh’ısm Allāh tālibdir seni
Ey gül-i bâğ-ı nübüvvet dil hezārıñdır seniñ
Yā Ḥabıballāh cism ü cān nişārıñdır seniñ
- 4 Sende görmüş sende bilmiş Ḥaqq’ı aşhāb-ı kulüb
Kim ulūhiyyet ‘ayāndır sende ez-ğayr-ı vücūb
Böyledir ‘ilm-i kadīm-i zāt-ı *‘allāmü’l-ğuyūb*¹⁰
Ey gül-i bâğ-ı nübüvvet dil hezārıñdır seniñ
Yā Ḥabıballāh cism ü cān nişārıñdır seniñ
- 5 Nuṭḫ-ı *mā-zāğ’a’l-başar*¹¹ burhān-ı vaḥdetdir saña
Pertev-i necm-i ḥaḳīkatdır yüzünde rüşenā
Zāt-ı pākiñden ‘ibāretdir me’āl-i *kul kefā*¹²
Ey gül-i bâğ-ı nübüvvet dil hezārıñdır seniñ
Yā Ḥabıballāh cism ü cān nişārıñdır seniñ
- 6 Ey Rızā mest-i raḥīk-i ‘aşk-ı ‘izzetdir gönül
Bende-i dergāh-ı sultān-ı risāletdir gönül
Bir şefā‘at kıl ki muḥtāc-ı şefā‘atdır gönül
Ey gül-i bâğ-ı nübüvvet dil hezārıñdır seniñ
Yā Ḥabıballāh cism ü cān nişārıñdır seniñ

¹⁰ ‘allāmü’l-ğuyūb: “Gizlileri çok iyi bilen Allah” manasına gelen bu ifade Kur’ân-ı Kerim’de dört yerde geçmektedir: “Allah’ın, peygamberleri toplayıp ‘siz(den sonra davetiniz)e ne derece uyuldu?’ diyeceği, onların da, ‘Bizim hiçbir bilgimiz yok. Gaybleri hakkıyla bilen ancak sensin’ diyecekleri günü hatırlayın.” (Mâide 5/109) “Allah, kıyamet günü şöyle diyecek: ‘Ey Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara, Allah’ı bırakarak beni ve anamı iki ilah edinin, dedin?’ İsa da şöyle diyecek: ‘Seni bütün eksikliklerden uzak tutarım. Hakkım olmayan bir şeyi söylemem, benim için söz konusu olamaz. Eğer ben onu söylemiş olsaydım, elbette sen bunu bilirdin. Sen benim içimde olanı bilirsin, ama ben sende olanı bilemem. Şüphesiz ki yalnızca sen gaybları hakkıyla bilersin.’” (Mâide 5/116) “Allah’ın, içlerinde gizlediklerini ve fısıltılarını bildiğini ve Allah’ın gaybleri çok iyi bilen olduğunu bilmediler mi?” (Tevbe 9/78) “De ki: Şüphesiz Rabbim gerçeği ortaya koyar. O, gaybleri hakkıyla bilendir.” (Sebe 34/48)

¹¹ mā-zāğ’a’l-başar: “Göz şaşmadı...” İktibasta bulunulan âyetin meâli şu şekildedir: “Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı.” (Necm 53/17)

¹² kul kefā: “Deki yeter...” “kul kefā billāhi” (deki Allah yeter) şeklinde Kur’ân-ı Kerim’de üç âyette geçmektedir: “İnkâr edenler, ‘Sen peygamber değilsin’ diyorlar. De ki: ‘Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve bir de yanında kitap (Kur’an) bilgisi bulunanlar yeter.’” (Ra’d 13/43) “De ki: ‘Sizinle benim aramızda şahit olarak Allah yeter. Çünkü O, kullarından hakkıyla haberdardır, onları hakkıyla görendir.’” (İsra 17/96) “De ki: ‘Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. O, göklerde ve yerde olanları bilir. Batıla inanıp Allah’ı inkâr edenler var ya; işte onlar asıl ziyana uğrayanlardır.’” (Ankebût 29/52)

3- Na‘t-ı Şerîf¹³*Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün*

- 1 Cemâliñ cāna her yüzden ‘ayāndır yâ Resûlallâh
Velî her zerrede sırrın nihândır yâ Resûlallâh
Cihāna feyz-i luṭfuñ rāyegāndır yâ Resûlallâh
Özüñ fi‘liñ sözün hep dil-sitāndır yâ Resûlallâh
Kemâliñ bâ‘is-i kevn ü mekândır yâ Resûlallâh
- 2 Serîr-i *lî-me‘a’llāh*¹⁴ üzre şāh-ı bî-müdānîsiñ
‘Aceb sen mālîk-i füşat-serāy-ı lâ-mekānîsiñ
Saña Allāh demem ammā ki sen mevlā-yı şānîsiñ
Tutuk berdār-ı Hāḡ keşşaf-ı sırr-ı *len-terānîsiñ*¹⁵
Meḡāl-i *men re‘ānî*¹⁶ bir nişāndır yâ Resûlallâh
- 3 Maḡām-ı aḡdesiñdir taḡt-gāh-ı mülk-i *ev ednā*¹⁷
Müyesser olmamışdır ḡayra keşf-i rāz-ı *mā-evḡhā*¹⁸
Tamām-ı faḡr ile cānlardaki cānānesiñ ḡaḡḡā
Nigīn-i şevketin fermān-verā-yı mülk-i istiḡnā
Demiñ bir ḡaste-i lāhūtiyāndır yâ Resûlallâh
- 4 Kesilmez bāb-ı luṭfuñdan ümîdi ehl-i îmānıñ
Çekilmez feyz-i cūduñdan daḡîlî ḡ‘ān-ı iḡsānıñ
Açılmaz bāb-ı ḡahrı Ḥāzret-i Mennān-ı zî-şānıñ
Ḳapanmaz bāb-ı luṭfu sen gibi bir şānlı sultānıñ
Vedādiñ ḡuccet-i taḡlîş-i cāndır yâ Resûlallâh

¹³ Mülkiye-i Şāhāne me‘zūnlarından Ğostanḡa-İşḡarapar ḡazāsı ḡā‘im-maḡāmı şā‘ir-i ilāḡî-nevā ‘Ali Rızā Efendi birāderimiziñdir.

Ali Rıza Bey, “Na‘t-ı Şerîf”, *Hazîne-i Fünûn* 4/5 (16 Mayıs 1312), 58.

¹⁴ *lî-me‘a’llāh*: “Allah benimledir” anlamındadır. “Benim Allah ile öyle anlarım olur ki ne mukarreb melekler ne de bir nebi o yakınlığı elde etmiştir.” sözü herhangi bir hadis kitabında yer almamasına rağmen tasavvuf ehlinin çokḡa zikrettiḡi ve tasavvufi şiirlerde sıkḡa kullanılan bir hadistir. (Aclûnî, 2019, 3/412 (No. 2159))

¹⁵ *len-terānî*: “Sen beni göremezsın” manasına gelen bu ifadenin yer aldığı âyetin tamamı meâlen şu şekildedir: “Musa, belirlediḡimiz yere (Tur’a) gelip Rabbi de ona konuşunca, ‘Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım’ dedi. Allah da ‘Beni (dünyada) katiyen göremezsın. Fakat (şu) daḡa bak, eḡer o yerinde durursa sen de beni görebilirsin.’ dedi. Rabbi, daḡa tecelli edince onu darmadaḡın ediverdi. Musa da bayḡın düştü. Ayılınca, ‘Seni eksikliklerden uzak tutarım Allah’ım! Sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim’ dedi.” (A‘râf 7/143)

¹⁶ *men re‘ānî*: “Beni gören” anlamına gelmektedir. Hadis-i şeriften iktibas edilmiştir: “Kim (rüyasında) beni görürse şüphesiz gerḡekten görmüştür.” (Buhārî, Ta‘bîr, (No: 10))

¹⁷ *ev ednā*: “Yahut daha yakın...” İktibasta bulunulan âyetin tamamı meâlen şu şekildedir: “Aradaki mesafe; (üst üste getirilen) iki yay kadar, hatta daha yakın oldu.” (Necm 53/9)

¹⁸ *mā-evḡhā*: “Vahyettiḡini...” İktibasta bulunulan âyetin tamamı meâlen şu şekildedir: “Böylece Allah kuluna vahyedeceḡini vahyetti.” (Necm 53/10)

- 5 Saña mülk ü melek mebhût hayrân ‘âlem-i nāsût
Saña fülk ü felek fertût handân ‘âlem-i lâhût
Seniñ fazl u kemâliñ mebhâşi bir emrdir meskût
Rızâ’nıñ kalbi olmuşdur saña eñ şanlı bir tâbût
Bu devletle meţâf-ı kudsiyândır yâ Resûlallâh

4- Na‘t-ı Şerîf¹⁹

Fâ ‘ilâtün Fâ ‘ilâtün Fâ ‘ilâtün Fâ ‘ilün

- 1 Âb-ı rûy-ı devletiñ iksîr-i a‘lâdır seniñ
Hâk-i pâyiñ tûtiyâ-yı çeşm-i havrâdır seniñ
Zerre-i kübrâ-yı zâtıñ kân-ı dünyâdır seniñ
Sâye-i feyziñde maḥlûkât-ı peydâdır seniñ
Yâ Resûlallâh nûruñ nûr-ı Mevlâ’dır seniñ
- 2 Rûḥ u cism-i pâkiñiñ zıllı semâvât u zemîn
Kâlbiniñ bir kûşe-i pehnâsıdır ‘arş-ı berîn
Himmet-i iclâliniñ bir sâyesi kûy-ı zemîn
Zât-ı pâkiñ zât-ı ‘ilmullâha olmuşdur emîn
Yâ Resûlallâh nûruñ nûr-ı Mevlâ’dır seniñ
- 3 Hâke düşmez zıll-i terkibiñ ğış u ğıll istemez
Sâyedendir çünkü terkibiñ deger zıll istemez
Gölge üzre gölgecik görmek bir ‘âkil istemez
Sende i‘câz-ı risâletdir bu müşkil istemez
Yâ Resûlallâh nûruñ nûr-ı Mevlâ’dır seniñ
- 4 Nûruñu gördük seniñ mir’ât-ı vechullâhdan
Rü’yet etdik Hâkḳ’ı sîneñde dil-i âgâhdan
Şanki gördük pertev-i hürşîdi kurş-ı mâhdan
Halk u Hâk’da nûr-ı vâḥid berḳ urur Allâh’dan
Yâ Resûlallâh nûruñ nûr-ı Mevlâ’dır seniñ
- 5 Çeşm-i haḳ-bîn-i Rızâ’da vâcib ü mevcûdsuñ
‘Âlem-i rü’yetde haḳḳâ şâhid ü meşhûdsuñ
Leyle-i mi‘râcda sen kâşid ü maḳşûdsuñ
‘Âlem-i haḳḳa’l-yakînde ‘âbid ü ma‘bûdsuñ
Yâ Resûlallâh nûruñ nûr-ı Mevlâ’dır seniñ

¹⁹ Şâ‘ir-i şîrîn-edâ ‘Ali Rızâ Efendi birâderimizin âşârındandır.
Ali Rıza Bey, “Na‘t-ı Şerîf”, *Hazîne-i Fünûn* 4/13 (04 Temmuz 1312), 185.

5- [Kaside]²⁰

Fâ ilâtün Fâ ilâtün Fâ ilâtün Fâ ilün

- 1 Âh kim ‘atşân-ı meydân-ı belâsıñ yâ Hüseyn
Vâh kim şahrâ-neverd-i Kerbelâsıñ yâ Hüseyn
- 2 Çün muhârremdir bugün şahn-ı belâdır kâ’inât
‘Arşa-i miñnetde bî-âb u nevâsıñ yâ Hüseyn
- 3 Kurretü’l-‘ayn-ı ümem ma‘şüm-ı pākānıñ şehîd
Sen yine ‘izzetle meşğül-i ğazâsıñ yâ Hüseyn
- 4 Hâfızu’l-ebşâr iken berķ-i celâl ü heybetiñ
Mefsedet-bîn-i Yezîd-i bî-hayâsıñ yâ Hüseyn
- 5 Zîb-i âġûş-ı Hâbîbullâh iken nâzik teniñ
Deşt-i ġamda hayme-i berdüş cefâsıñ yâ Hüseyn
- 6 Seyyid-i şübbân-ı cennetken dirîġâ kim bu dem
Sîne çün ġırbâl-i mesfûkü’d-dimâsıñ yâ Hüseyn
- 7 Ma‘kesü’l-envâr-ı ‘irfân-ı Muḡammed’dır diliñ
Maḡzen-i sırr-ı ‘Alî bedrü’d-dücâsıñ yâ Hüseyn
- 8 ‘Âşıkānıñ teşne-leb âyîn-i mâtem kılmada
Sen ki şerbet-nüş-ı âlâm-ı veġâsıñ yâ Hüseyn
- 9 Cür‘a-nüş-ı cām-ı vaḡdetsiñ şehîd-i ‘aşķsıñ
Zâhir ü bâḡında manşûru’l-livâsıñ yâ Hüseyn
- 10 Hâķķıñı ġaşb eylemek ister Yezîd-i bî-hayâ
Sen velî hâķķâ ki her dem muķtedâsıñ yâ Hüseyn
- 11 Nâvek-i tiġ-i belâ olmaķ ne lâyıķdır teniñ
Şâbir-i zaḡm-ı dil ü sehm-i ķazâsıñ yâ Hüseyn

²⁰ Bu da ‘Ali Rızâ Efendi birâderimiziñdir.

Ali Rıza Bey, “[Kaside]”, *Hazîne-i Fünûn* 4/9 (13 Haziran 1312), 123.

- 12 Enbiyâ hayrân-ı şabriñdır şehâ bî-irtiyâb
Muştafâsıñ mürtezâsıñ müctebâsıñ yâ Hüseyn
- 13 Seyyid-i sâdât-ı ehlullâhsıñ mâlik rikâb
‘Ârif-i ma‘rûfe-i sırr-ı fenâsıñ yâ Hüseyn
- 14 Hâris-i maḥrûse-i feyz-i şehâdetsıñ bugün
Vâris-i yek-dâne-i mülk-i beḳâsıñ yâ Hüseyn
- 15 Hilḳat-i kevneyne ‘illetdir vücûd-ı aḳdesıñ
Dürr-i dürc-i mübtedâ vü müntehâsıñ yâ Hüseyn
- 16 Mâ-hüve’l-haḳ Ḥaḳḳ’ı görmekdir seni görmek şehâ
Hep *uli’l-ebşâr*²¹ için nûru’l-hüdâsıñ yâ Hüseyn
- 17 Ravza-i pâkiñ meṭâf-ı etḳiyâ-yı ins ü cin
Sırr-ı *lâ-raybe*²² rumûz-ı *hel etâ*’sıñ²³ yâ Hüseyn
- 18 Cebhe-i pâkiñde lâmi‘ nûr-ı bismillâh-ı ‘aşḳ
Maṭla‘-ı feyz-i likâ sırr-ı Ḥudâ’sın yâ Hüseyn
- 19 Bismil-i ‘aşr-ı muḥarremdir Rızâ mâtem kılar
Çün bugün deşt-i belâda ser-fedâsıñ yâ Hüseyn

6- Cülûsiyye²⁴

Mefâ’ilün Mefâ’ilün Mefâ’ilün Mefâ’ilün

- 1 Şaçıldı sāye-i mihr-i cihân-ārâ cihân üzre
Açıldı gül gibi ḥürşîd bâḡ-ı âsumân üzre

²¹ *uli’l-ebşâr*: Kur’an-ı Kerim’de akıl ve basiret sahibi kişiler için kullanılan ifade üç âyette yer almaktadır: “Şüphesiz, karşı karşıya gelen iki toplulukta sizin için bir ibret vardır. Bir topluluk Allah yolunda çarpışıyordu. Öteki ise kafirdi. (Onları) göz bakışıyla kendilerinin iki katı görüyorlardı. Allah da dilediğini yardımıyla destekliyordu. Basireti olanlar için bunda elbette ibret vardır.” (Âli İmrân 3/13) “Allah, geceyi ve gündüzü döndürüp duruyor. Şüphesiz bunda basiret sahibi olanlar için bir ibret vardır.” (Nûr 24/44) “O, kitap ehlinde inkâr edenleri ilk toplu sürgünde yurtlarından çıkarandır. Siz onların çıkacaklarını sanmamıştınız. Onlar da kalelerinin, kendilerini Allah’tan koruyacağını sanmışlardı. Ama Allah’ın emri onlara ummadıkları yerden geldi. O, yüreklerine korku düşürdü. Öyle ki, evlerini hem kendi elleriyle hem de mü’minlerin elleriyle yıkıyorlardı. Ey basiret sahipleri, ibret alın.” (Haşr 59/2)

²² *lâ-raybe*: “Hiçbir şüphe yoktur” anlamına gelen bu ifade, Kur’an-ı Kerim’de on ayette geçmektedir. Özellikle Kur’an’ın kesinliğini, doğruluğunu ve ilahi kaynağını vurgulayan âyetlerde yer almaktadır. (Bakara 2/2, En’âm 6/12, Yûnus 10/37, İsrâ 17/99, Kehf 18/21, Secde 32/2, Mü’min 40/59, Şûrâ 42/7, Câsiye 45/26, Câsiye 45/32)

²³ *hel etâ*: İktibasta bulunulan âyetin tamamı meâlen şu şekildedir: “Gerçek şu ki, insanın yaratılış tarihinde onun henüz anılan bir şey olmadığı bir dönem gelip geçmiştir.” (İnsan 76/1)

²⁴ Permedi ḳazâsı ḳâ’im-maḳâmı şâ’ir-i şîrîn-edâ ‘Ali Rızâ Efendi birâderimiziñdir.

Ali Rıza Bey, “Cülûsiyye”, *Hazîne-i Fünûn* 4/19 (16 Ağustos 1312), 282.

- 2 Çekildi zulmet-i sevdâ-yı dehşet-māye-i *ve'l-leyl*²⁵
Serildi pertev-i şubh-ı tecellî hâkdân üzre
- 3 Açılmış cā-be-cā güller cihân gülzâr-ı şevk olmuş
Öter her yerde bülbüller sürûd-ı ğaybyân üzre
- 4 Hevâ urdukça evrâka tıyarsıñ nağme-i “yâ Hayy”
Şular düşdükce rûh artar nebât-ı nâmiyân üzre
- 5 Bihişti cāme-i hâzrâ bürünmüş ser-te-ser ‘âlem
Yazılmış levh-i “yâ Rezzāk” bak şahn-ı çemân üzre
- 6 Benât-ı mülk-i nāsūtî melâ’ikden nişân olmuş
Düşünmüş nûr-ı lâhûtî zemîn-i gülsitâñ üzre
- 7 Kavîdir kâ’inâtıñ sıhhati bu vâkt-i hurremde
Gelir sür’atde ğâlib esbler berķ-i cihân üzre
- 8 Süvārân-ı perî peyker göz atmış nâz ile yek-ser
Geçerken cûy-bâr-āsâ kenâr-ı hûriyân üzre
- 9 ‘Aceb gülşen midir yâ *cennetü’l-me’vâ*²⁶ mı cismânı
‘Aceb şol feyz-i rûhânî nedendir insiyân üzre
- 10 Riyâzu’l-hulddur bânî cihâna sâye-sâz olmuş
Şâfâ-yı âhiret ‘aks eylemiş yâhud zamân üzre
- 11 Hayâl-i şâ’irânem kisve-pûş-i iftihâr olmuş
Per atmış tâ’ir-i nesri gibi kuddüsiyân üzre
- 12 Çıkarmış ‘âleme bir böylece taşvîr-i rûhânî
Şalıp bir bî-nişân sâye ruh kerrübiyân üzre
- 13 Naẓîr olmaz bu teşbîb-i neşât-engîzime aşlâ
Şâfâ-yı tab’ ile nazm eyledim hüsn-i beyân üzre

²⁵ *ve'l-leyl*: Geceye andolsun anlamına gelmektedir. Kur’ân-ı Kerim’de “(Ortalığı) bürüdüğü zaman geceye andolsun.” (Leyl 92/1) ve “Karanlığı çöktüğü vakit geceye andolsun.” (Duhâ 93/2) gibi âyetlerde geçmektedir.

²⁶ *cennetü’l-me’vâ*: “Me’vâ cenneti...” “Me’va cenneti onun (Sidre’nin) yanındadır.” (Necm 53/15)

- 14 Cülûs-ı Hâzret-i Sultân Hamîd'in şevkidir bâ'is
Kemâl-i yümn ü ikbâl ile taht-ı 'izz ü şân üzre
- 15 Bugündür rûz-ı fîrûz-ı neşâ-ı engîz ü ğam-fersâ
Şalınmış sâye ol serv-i sehî cûy-i revân üzre
- 16 Nasıl bulmaz şafâ tab'im ki sultân-ı cihân-bânî
Bugün pîrâye-bahşâ olduğu gündür cihân üzre
- 17 Nasıl bulmaz şafâ tab'im ki ol hâkân-ı zî-şânî
Zîlâl-i re'feti min-ba'd e'amdır ins ü cân üzre
- 18 N'ola evşâf-ı pâkiñde o şâhen-şâh-ı zü'l-feyziñ
Sezâdır hâme-rân-ı behcet olsam imtinân üzre
- 19 Ne şâhen-şâhdır yâ Rab o mihre evc-i 'izzet kim
Kurulmuş hayme-i iclâli fark-ı ferkadân üzre
- 20 Şehâvetde gedâ-yı kemter-i ihsânıdır Hâtem
'Adâletde teveffuk-kerdedir Nûşirevân üzre
- 21 Hamâsetde zebûn-ı pençe-i qahrı nice Rüstem
Ferâsetde müsâbık 'aql-ı külle imtihân üzre
- 22 Zekâ-yı hârîki sûz-efken-i idrâk-i Bû-sînâ
Belâ-yı bârikidir müşt-zen bürrâniyân üzre
- 23 Ümûru dâhilen aḥkem ḥuzûru hâricen eslem
Ḥulâşâ 'ahdidir bî-ġam 'umûm-ârâm-ı cân üzre
- 24 Aşîl-i nev'-i âdemdir vekîl-i fâhr-i 'âlemdir
Emînullâh-ı a'zamdır ki her fi'li emân üzre
- 25 Serâ'ir-dân-ı ġayb olmuş emîr-i şâb u şeyb olmuş
Meger ḥelâl-i reyb olmuş gürûh-ı 'ârifân üzre
- 26 Celîdir kalb-i bî-bâkî kuşatmış nûr-ı eflâki
Cilâdır tînet-i pâki dil-i zâr âgehân üzre

- 27 Neye ‘azm etse ol server olur elbet ol iş yek-ser
Zafer deryâsına müncer merâm-ı hük-m-rân üzre
- 28 O bir sultân-ı mâhirdir sebîl-i Haq’da ‘âbirdir
Muhaqqak merd-i zâfirdir ‘ilâve kudsiyân üzre
- 29 Gehî şulh u şalâh eyler ki i ‘lân-ı felâh eyler
Hemân neşr-i necâh eyler bütün halk-ı cihân üzre
- 30 Şehin-şâhâ kerîmâ dil-nüvâzâ hük-m-fermâyâ
Ayâ fermân-revâ-yı bî-müdânî baht u şân üzre
- 31 Benim ol nükte-âmûz-ı nişân-ı bî-nişânı kim
Getirdim sihr ile her nükteyi silk-i beyân eyle
- 32 Benim ol şâ‘ir-i kudsî nihâd-ı ‘arş-ı peymâ kim
Yazar eş‘arımı gilmân evrâk-ı cinân üzre
- 33 Bu vüs‘-i tab‘ ile hayfâ ki kaldım nazımdan ‘âciz
Seniñ vaşf-ı hümayûn-ı şerifiñ terzebân üzre
- 34 Cihân tırduka yâ Rab nuşretiñ şâyeste kıl dâ‘im
Şeh-i ‘âlem-penâh-ı ‘aşra nehc-i râyegân üzre
- 35 Ola tâ kim bütün ‘âlem dem-â-dem râhat u hurrem
Zilâl-i re’fet ü cûd-ı Hamîdî’de ‘ayân üzre

7- [Gazel]²⁷

Mefâ ‘ilün Mefâ ‘ilün Mefâ ‘ilün Mefâ ‘ilün

- 1 Şebistân-ı dilimde şubh-dem envâr olur peydâ
Hayâlimde şevâhiğden bile gülzâr olur peydâ
- 2 Ne mümkün olmamak ma‘mûre ‘âlem dest-i himmetle
Yed-i himmetle bir şalşâlden efkâr olur peydâ
- 3 Te‘âlallâh ne zîbâ fıtrat-ı mevhûbedir halkâ
Ki lâ-şeyden nice mu‘ciz-nümâ esrâr olur peydâ

²⁷ Şâ‘ir-i ilâhî-nevâ İstanbullu ‘Ali Rızâ Bey merhûmuñ eş‘âr-ı ‘ârifânelerinden.
Ali Rıza Bey, “Gazel”, *Cerîde-i Sûfiyye* 24-5 (16 Ağustos 1328), 7.

- 4 İlāhī sendedir kudret seniñdir cūd u himmet kim
Tecellā-yı kemālîñden nice āsār olur peydā
- 5 Rızā tāb-ı tevellā-yı cemālîñden olup sūzān
Vücūdun maḥv u saḥḳ eyler ‘aceb ekdār olur peydā

8- Ğazel²⁸

Fâ ‘ilâtün Fâ ‘ilâtün Fâ ‘ilâtün Fâ ‘ilün

- 1 Seyf-i kâṭı ‘istemem miḳrāz-ı lā’dan mā-‘adā
Dā’-i ḥarb ister mi ‘āşık Kerbelā’dan mā-‘adā
- 2 Ḥaḳ yolunda ğāzi-i ‘aşḳa ne lāzımdır nişān
Cürḥa-i tiğ-i Yezîd-i bî-ḥayādan mā-‘adā
- 3 Leşker-i bāğı hücum etmiş gönül yoḳdur necāt
Ḥayme-ğāh-ı kibriyāya ilticādan mā-‘adā
- 4 Allāh Allāh ol maḳāma girdiğim demden berī
Görmez oldu gözlerim nūr-ı Ḥudā’dan mā-‘adā
- 5 Şeş-cihetden ḳaplamış dünyāyı zāt-ı pāk-i Ḥaḳ
Nūruna maḫḫar mı var arz u semādan mā-‘adā
- 6 Ğāh ‘āric ğāh rāci’dır ḳulüb-ı evliyā
Ḥaḳ’da sâbit yok dil-i şıḳ intimādan mā-‘adā
- 7 Her bün-i naḥlinde maḥfî kâ’inātın bir esed
Kim ṭuyulmaz na’ra-i şîr-i veğādan mā-‘adā
- 8 Āşikārā vü nihān her zerrede baş gösterir
Var mıdır memdūḥ-ı naẓm-ı lā-fetādan mā-‘adā
- 9 Bir tecellîdir bu isnād-ı ulūhiyyet degil
Bilmez ammā vāriş-i feyz-i bekādan mā-‘adā

²⁸ Şā’ir-i ilāhî-nevā ‘Ali Rızā Efendi birāderimiziñdir.
Ali Rıza Bey, “Ğazel”, *Hazîne-i Fünûn* 4/16 (25 Temmuz 1312), 234.

- 10 Evvel ü âhîr ‘Alî’dir zâhir ü bâtın ‘Alî
Var mı ‘ulviyyetden ‘ârî şey sivâdan mâ-‘adâ
- 11 Turmadım seyr-i maḳâmât eyledim başdan başa
İntihânıñ feyzi yokmuş ibtidâdan mâ-‘adâ
- 12 Ehl-i temkîn olmadım bilmem mekânet var mıdır
Görmedim telvînde levn-i Muştafâ’dan mâ-‘adâ
- 13 Mecma ‘u’l-baḥreyn-i imkân ü vücûbuñ dūrriyim
Dil-i şadr yok içinde sırr-ı bādan mâ-‘adâ
- 14 Ser-be-ser gezdim vücûd iḳlîmini seyr eyledim
Bir tecellîhâne yok ḳalb-i Rızâ’dan mâ-‘adâ

9- [Murabba]²⁹

Fâ ‘ilâtün Fâ ‘ilâtün Fâ ‘ilâtün Fâ ‘ilün

- 1 Ben dem-â-dem ḡuşşadan olmaḳdayım me’yûs-ı ‘aşḳ
İltifât-ı ḥüsn ile göñlüm yine me’yûs-ı ‘aşḳ
Dil midir cûş eyleyen sînemde baḥr-ı ḡam mıdır?
Şandılar ‘âlem ḥurûşân oldu okyanus-ı ‘aşḳ
- 2 Ḥüsne mâ’ildir göñüller ben güzel sevmem faḳat
Añlamam göñlüm nedendir rûz u şeb pâbüs-ı ‘aşḳ
Ḳâmet-i tûbâ mı yâ ḳadd-i dilârâdan mıdır
Ben daḡı bilmem nedendir sāye-i me’yûs-ı ‘aşḳ
- 3 Şarşar-ı âlâm-ı tûfânımız ṭamân olsa da
Gülşen-i sînemde olmaz ser-nigün maḡrûs-ı ‘aşḳ
Cümlede ḥüsn-i ilâhî müştâ’ildir mû-be-mû
Ḳaplamuş ol şu ‘le-i zîbâ-teri fânûs-ı ‘aşḳ
- 4 Vech-i maḳşûda niḳâb-ı küfrü şalmuş gizlenir
Da’vet eyler bir kelîsâya bizi nâḳûs-ı ‘aşḳ
Her ne yol tutsañ Rızâ ta’yîb eder ‘âlem ‘aceb
Perde-pûş-ı zî-rüsvâyî midir nāmûs-ı ‘aşḳ

²⁹ Şâ‘ir-i ilâhî-nevâ İstanbullu ‘Ali Rızâ Bey merḥûmuñ eş‘âr-ı ‘ârifânelerinden.
Ali Rıza Bey, “[Ben dem-â-dem...]", *Cerîde-i Sûfiyye* 24-3 (19 Temmuz 1328), 6.

10- Murabba³⁰

Fâ 'ilâtün Fâ 'ilâtün Fâ 'ilâtün Fâ 'ilün

- 1 Ol kim ister vuşlat-ı Hakk'a delil ü reh-nümā
Zâtını pāk eyleyip şirk-i hafiden evvelā
Şıdk-ı niyyetle imām-ı 'aşka etsin iktidā
Eş-şalā yā eyyühe'l-iḥvān-ı 'irfān eş-şalā
- 2 'Aşk içindir āyet-i *hāzā sırātun müstakīm*³¹
'Aşk içindir ni 'met-i 'uzmā-yı *cennātü'n-na 'im*³²
'Aşk içindir Ādem ü Ādem'deki dāl ile mīm
'Aşk içindir dīn-i İslām-ı Muḥammed Muştafā
- 3 Eş-şalā şeh-rāh-ı 'aşka eş-şalā yā ḥāmidīn
Eş-şalā yā 'ābidīn ü eş-şalā yā zāhidīn
*Hāzihī cennātü 'adnin fe'dḥulūhā ḥālidīn*³³
'Aşk ile nām aldı hakkā çār-yār-ı bā-şafā
- 4 Ma 'şer-i ignā 'aşerdir 'āşık-ı dīdār-ı Hāk
Ma 'şer-i 'aşer mübeşşer 'āşık-ı güftār-ı Hāk
Cümle 'ālem rüz-ı maḥşer 'āşık-ı āzār-ı Hāk
'Aşk için geldi cihāna enbiyā vü evliyā
- 5 'Aşka tābi'dir hemīşe ehl-i ḳalb ü ehl-i ḥāl
'Aşk ile bulmuş necāt 'ālemde erbāb-ı kemāl
'Aşka muhtācız Rızā hengāme-i rüz u leyāl
'Aşkdır şemsü'd-ḍuḥā vü 'aşkdır bedrū'd-dücā

³⁰ Şā'ir-i ilāhī-nevā İstanbullu 'Ali Rızā Bey merḥūmuñ eş'ār-ı 'ārifānelerinden.

Ali Rıza Bey, "Murabba", *Ceride-i Sûfiyye* 24-5 (16 Ağustos 1328), 7-8.

³¹ *hāzā sırātun müstakīm*: "İşte bu dosdoğru yoldur" anlamına gelen ifade Allah'ın emirlerine uyulan doğru yolu, peygamberlerin gösterdiği hakikate giden yolu ifade eder. "Şüphesiz Allah, benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. Öyleyse O'na ibadet edin. İşte bu, doğru yoldur." (Âli İmrân 3/51) "Bana kulluk edin. İşte bu dosdoğru yoldur" (Yâsîn 36/61)

³² *cennātü'n-na 'im*: Kur'ân-ı Kerim'de sonsuz cennet nimetlerini tanımlamak için kullanılır. "Şüphesiz, iman edip salih amel işleyenler için içlerinde ebedî kalacakları Naîm cennetleri vardır." (Lokman 31/8) "Şüphesiz Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için Rableri katında Naîm cennetleri vardır." (Kalem 68/34)

³³ *Hāzihī cennātü 'adnin fe'dḥulūhā ḥālidīn*: Tâhâ sûresinin 76. âyetinde geçen "cennātü 'adnin" ifadesi ile Zümer sûresinin 73. âyetinde geçen "fe'dḥulūhā ḥālidīn" (ebedî kalmak üzere buraya girin) ifadesi bir araya getirilerek bir terkip oluşturulmuş ve bu edebiyatımızda çokça kullanılmıştır.

11- Muhammes³⁴*Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün*

- 1 Şehbâl-i himmet açdı gönül kıldı i'tilâ
Her hâlde meded-res idi zât-ı kibriyâ
Kâf-ı kanâ'at oldu aña huṭbe-i fenâ
Hâlâ mesîre-i feraḥı ravza-i beḳâ
Şevḳ u ṭarabla nağmesidir naşş-ı *innemâ*³⁵
- 2 Gülzâr-ı aşka düşdü yine şâhrâhımız
Gül şüretinde vechini gösterdi mâhımız
Bülbül ölünce nûruna düşdü külâhımız
Dâd-ı teḥassürüyle çıkar 'arşa âhımız
Berk-i te'abbüde bürünüp kıldık ihtifâ
- 3 Kurb-ı ferâ'iz ehli gibi Ḥaḳḳ'a sâcidiz
Kurb-ı nevâfil oldu nevâfille 'âbidiz
El-ḥaḳ lisân-ı hâl ile Allâh'a ḥâmidiz
Ferdiz vaḥîd-i muṭlaḳ devrân-ı vâhidiz
Geldik nidâ-yı şûr ile meydâna bir daha
- 4 Tedvîr-i fülk-i dil ederek semt-i vaḥdete
Daldık tevekkül eyleyerek baḥr-i keḡrete
Her sûda yol bulundu ḥaremgâh-ı 'izzete
Ġarḳ oldu fülkümüz daḡi girdâb-ı ḡayrete
Yâ Rab nedir şu dâ'ire-i yemde mülteḳâ
- 5 Âsûde ḡâtırız hele sırr-ı mezâhiriz
Nûruz ki 'ibret ehline her şeyde bâhiriz
Aḡsen şıfatla 'âlem-i esmâda zâhiriz
Ġusl eyledikse âb ile ḡaḳḳâ ki ṭahiriz
Ârâmgâhımız kürre-i nûr-ı istivâ

³⁴ Mülkiye-i Şâhâne me'zûnlarından İşkarapar- Ġostaḅka ḳazâsı ḳâ'im-maḳâmı şâ'ir-i ilâhî-nevâ 'Ali Rızâ Efendi birâderimiziñ âḡârındandır.

Ali Rıza Bey, "[Muhammes]", *Hazîne-i Fünûn* 4/8 (02 Haziran 1312), 106-107.

Şâ'ir-i ilâhî-nevâ İstanbullu 'Ali Rızâ Bey merḡûmuñ eş'âr-ı 'ârifânelerinden.

Ali Rıza Bey, "Muhammes", *Cerîde-i Sûfiyye* 24-2 (05 Temmuz 1328), 8.

³⁵ İnnemâ: Arapça bir edat olup "ancak", "sadece", "yalnızca" anlamına gelir. Kur'ân-ı Kerim'de ve hadis-i şeriflerde sıkça geçen bir terimdir ve bir şeyi özel kılmak, belirli bir sınıra indirgemek amacıyla kullanılır.

- 6 A'rafdır medîne-i devlet-medârimız
 Bahreyn-i 'aşk-ı mecma'ı dârü'l-çarârimız
 Furkân-ı faşl-ı bâtıl u haqdır nigârimız
 'Aşkın mevâridâtına peyveste dârimız
 Haqqın tecelliyâtına âmâdeyiz Rızâ

12- Muhammes³⁶

Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün

- 1 Mâni' bulamam mezhebime devlet ü câhı
 Hâ'il göremem meşrebime 'izz ü refâhı
 Öğretti baña rü'yet-i eşyâyı kemâhı
 Bir âfet-i kudsî nazarıñ nûr-ı nigâhı
 Her işde odur bendesiñin püşt ü penâhı
- 2 Üstâd-ı dilim pîr-i kerem 'âlim-i 'âmil
 Münkâd-ı nebî dü-cihân 'ârif-i kâmil
 Esrâr-ı ledünnî-i İlâhiyyi de hâmil
 Bâtında velî zâhiri de bātını şâmil
 Şeyh'ul-harem-i hâşş-ı Hudâ nûr-ı ilâhî
- 3 Faḥru'l-'ulemâ mihr-i ḥayâ mâh-ı edebdir
 Şeyḥu'l-ḥulefâ âlâmına necm-i 'arabdır
 Hem-nâm-ı resûlü'ş-seḳaleyn ehl-i edebdir
 Sultân-ı 'arûsân-ı ḥarem-hâne-i Rab'dır
 Gönlüm o şehiñ nisbet-i feyziyle mübâhî
- 4 Etdim o keremkâra dil ü cân ile bey'at
 Vehb oldu baña cûdu ile 'ilm-i şerî'at
 Buldum bu sülûkumda nice feyz-i ṭarîḳat
 Ref' oldu ḥucub keşf olunup sırr-ı haḳîḳat
 Meczûb olurum ḥâl u maḳâmât ile gâhî
- 5 Mağribde ṭulû' eyledi hürşîd-i hidâyet
 Deccâl ḥurûc eyledi hem ḳopdu ḳıyâmet
 Örtüldü bugün tevbe ḳapusu da nihâyet
 Münkirlere ḡam verdi bu hengâm-ı nedâmet
 Ref' oldu tekâlîf-i emirle o nevâhî

³⁶ Şâ'ir-i ilâhî-nevâ İstanbullu 'Ali Rızâ Bey merḥûmuñ eş'âr-ı 'ârifânelerinden.
 Ali Rıza Bey, "Muhammes", *Ceride-i Sûfiyye* 24-7 (17 Eylül 1328), 4-5.

- 6 Tevhîd ile ser-tâ-be-ka-dem vaḥdete erdim
 Şûretde idim terk ederek sîrete erdim
 Döndüm yine cânân ile bu keşrete erdim
 Tenhâda idim dost ile cem'iyete erdim
 Hâk-i ka-dem-i pîre sürüp rûy-i siyâhî
- 7 Ef'âl ü şifâtım bırakıp zâta erişdim
 Zâtımla dönüp zât ile âyâta erişdim
 Doğdum iki kerre bu semâvâta erişdim
 Her yüzde görüp yâri münâcâta erişdim
 Cânân ile şoḥbet kılarım şimdi vicâhî
- 8 Degmez ğam u âlâmına bu devlet-i dünyâ
 Degmez elem-i ğafletine ni'met-i 'uḳbâ
 Dîdâr-ı şafâsında bulan neşve-i uḫrâ
 Ğafletle cinân zevkîni eyler mi temennâ
 Dîdârı cinâna deĝişendir hele sâhî
- 9 'Aşkıñ elem-i zaḥmı eşer eyledi cânâ
 Bend etdi beni kayd-ı ruḥuñ zülf-i bütâne
 Sensin görünen perde-i 'âlem ne bahâne
 Hâ'il mi olur perde bu vuşlatda meyâne
 'Âşıkda görünmez güzelim meyl-i menâhî
- 10 Vuşlatda firâkıñ ğam u âlâmı celîdir
 'Uşşâka bu sevdâ bu muḥabbet ezelîdir
 'Aşk ehli olan şübhesiz elbette velîdir
 Bu 'aşkı bilen vâkıf-ı esrâr-ı 'alîdir
 Allâh'a erer şâm u seḫer 'âşıkın âhı
- 11 Bâ-bekr ü 'Ömer Ḥazret-i 'Osmân'a ulaşdım
 Bir kaṭre idim toĝrusu 'ummâna ulaşdım
 Himmetleri var ola ki cânâna ulaşdım
 Çok kaydı geçip devlet-i pâyâna ulaşdım
 Gördüm hele ḫatm-i ḫulefâ Ḥazret-i Şâhı

12 Seyrāna çıkıp enfüs ü āfākı tolaşdım
 Rindān-ı melāmet-zede ‘uşşākı tolaşdım
 Şol meclis-i *ķālū*’da³⁷ ki mīşākı tolaşdım
 Tā ‘arşa erip onda olan sākı tolaşdım
 Her zerrede buldum kerem-i Hakk’a güvāhı

13 Keşf oldu ğitā bāşıradan şimdi muhakķak
 Her şeyde göründü gözüme Hāl-ı mutlak
 Engüşt-i muhabbetle vücūd olmasa münşak
 Her zerre hakikatde nidā eyler *ene’l-hak*³⁸
 Sultān-ı rūsul ğayrıye sed etdi bu rāhı

14 Bāğ-ı eħadiyyetde şurū‘ etme fiğāna
 Hakk sırrını fāş eyleme cühhāl-i zamāna
 Ey tūt-i cān derd ü elem verme bu cāna
 Her kim ki Rızā hikmeti ķur silk-i beyāna
 Tahrīr olunur kilik-i şerī‘atle günāha

13- Muhammes³⁹

Fā ilâtün Fā ilâtün Fā ilâtün Fā ilün

- 1 Her perī-peykerli ādem Yūsuf-ı Ken‘ān degil
 Her hayevān māhir u hūrī degil ğilmān degil
 Her müdessis her müvesvis cin degil şeytān degil
 Her mu‘allim rāz-dān-ı süretü’r-Raħmān degil
 Hakk’ı tesbīh etmeyen cān olsa da cānān degil
- 2 Ol kim aķvālin beyān-ı şer‘a tatbīķ eylemez
 Ol kim a‘mālin Resūlullāha tevfiķ eylemez
 Ol ki ķavl ü fi‘lini taķdīr ü tedķīķ eylemez
 Mā-ħaşal ol kim kelāmullāhı taħķīķ eylemez
 Ādemīlerdense de ādem degil insān degil

³⁷ *ķālū*: “*ķālū belā*” ifadesine atıfta bulunmaktadır. Bu ifade, Kur‘ān-ı Kerim’de insanların ruhlar âleminde Allah’a verdiği söze işaret eden “*Elest Bezmi*” ile ilişkilidir. “Ben sizin Rabbiniz değil miyim? demişti. Onlar da, ‘Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)’ demişlerdi.” (A‘rāf 7/172)

³⁸ *ene’l-hak*: “Ben Hakk’ım” anlamına gelen bu söz Hallāc-ı Mansūr tarafından söylenmiş, tasavvuf tarihi ve edebiyatı üzerinde büyük etki bırakmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. (Uludağ, 1997)

³⁹ Şā‘ir-i ilāhī-nevā İstanbullu ‘Ali Rızā Bey merhūmuñ. Ali Rıza Bey, “Muhammes”, *Ceride-i Süfiyye* 24-19 (14 Mart 1329), 9-10.

- 3 ‘Ayn-ı hikmetle leb-â-lebdir sûtür-ı kâ’inât
Kim *uli’l-ebşâra*⁴⁰ her bir hikmeti bir vâridât
Ol ki göstermez reh-i taḥkîkde pây-i sebât
Ol kim etmez feyz-i ‘aşkullâh ile bahş-i nikât
Huccet olmaz sözleri sencide-i mîzân degil
- 4 Farḡ u vaşl olmaz tarîḡ-i müstaḡim-i ‘aşḡda
Vâşılı firḡatde gördük her nedîm-i ‘aşḡda
*Lâ vü illâ*⁴¹ ḡazf olunmuşdur rakîm-i ‘aşḡda
Nokḡa vü ḡarf ü nidâ yokdur kelîm-i ‘aşḡda
Bu kelâmı bilmeyenler ḡâ’iz-i ‘irfân degil
- 5 Farḡ-ı evvelden çıkıp tevḡide girmekdir uşûl
Zevḡ-i cem‘u’l-cem‘e ermekdir ḡaḡîḡatce vüşûl
Sâbit ol ‘azminde râh-ı ‘aşḡdan etme nükûl
Ma‘rifet feyz-i tecerrüdsüz Rızâ bulmaz ḡuşûl
Bî-tecerrüd ma‘rifet maḡrûn-ı iḡmi’ nân degil

14- [Muhammes]⁴²

Mefâ’ilün Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün (Fa’lün)

- 1 Bu cilvegâh-ı ilâhî ‘aceb mesîretidir
Bu bârgâh ḡarabhâne-i meşî’etdir
Bu ḡurfe-cây-ı nihânḡâne-i ḡabî’atdir
Bu ḡaymegehde şafâmız likâ-yı rahmetdir
Miyânemizdeki perde ḡicâb-ı ‘izzetdir
- 2 Lezâ’iz-i şehvâniden olmuşuz şâ’im
Tecelliyât-ı ilâhiye maḡharız dâ’im
‘Uyûnumuz görür Allâh’ı olsa da nâ’im
Bu ḡaymegehde şafâmız likâ-yı rahmetdir
Miyânemizdeki perde ḡicâb-ı ‘izzetdir

⁴⁰ uli’l-ebşâr: Kur’an-ı Kerim’de akıl ve basiret sahibi kişiler için kullanılan ifade üç âyette yer almaktadır: “Şüphesiz, karşı karşıya gelen iki toplulukta sizin için bir ibret vardır. Bir topluluk Allah yolunda çarpışıyordu. Öteki ise kafirdi. (Onları) göz bakışıyla kendilerinin iki katı görüyorlardı. Allah da dilediğini yardımıyla destekliyordu. Basireti olanlar için bunda elbette ibret vardır.” (Âli İmrân 3/13) “Allah, geceyi ve gündüzü döndürüp duruyor. Şüphesiz bunda basiret sahibi olanlar için bir ibret vardır.” (Nûr 24/44) “O, kitap ehlinin inkar edenleri ilk toplu sürgünde yurtlarından çıkarandır. Siz onların çıkacaklarını sanmamıştınız. Onlar da kalelerinin, kendilerini Allah’tan koruyacağını sanmışlardı. Ama Allah’ın emri onlara ummadıkları yerden geldi. O, yüreklerine korku düşürdü. Öyle ki, evlerini hem kendi elleriyle, hem de müminlerin elleriyle yıkıyorlardı. Ey basiret sahipleri, ibret alın.” (Haşr 59/2)

⁴¹ lâ vü illâ: “lâ” olumsuzluk edatı ile “illâ” ancak, sadece anlamına gelen edattan oluşan bu ifade tasavvufi ve edebî bağlamda, tevhid düşüncesini ifade etmek için kullanılır. “Lâ ilâhe illâllah”, “Allah’tan başka ilâh yoktur.”

⁴² Mülkiye-i Şâhâne me’zûnlarından Gostanḡa-İşkarapar kazası kâ’im-maḡâmı şâ’ir-i ilâhî-nevâ ‘Ali Rızâ Efendi birâderimizidir. Ali Rıza Bey, “Muhammes”, *Hazîne-i Fünûn* 4/3-4 (11 Mayıs 1312), 36.

- 3 Güzideyiz der-i devlet-me'âb-ı pîrdeyiz
Kemer-beste-i 'aşkız dil-i emîrdeyiz
Hemîşe hacle-geh-i dilber-i dilîrdeyiz
Bu hayme-gehde şafâmız likâ-yı rahmetdir
Miyânemizdeki perde hicâb-ı 'izzetdir
- 4 Vücûd-ı Hağ'da fenâmızla eyledik mi'râc
Beğâ menâzili oldu ğam-ı derûna 'ilâc
Sihâm-ı 'aşk-ı Habîbullâh'a oldu dil âmâc
Bu haymegehde şafâmız likâ-yı rahmetdir
Miyânemizdeki perde hicâb-ı 'izzetdir
- 5 Meded meded yetiş imdâda yâ Resûlallâh
Görün görün bize her yüzde meşel nûr-ı nigâh
Rızâ'yâ şems-i ruhuñdur düğünde dil-h'âh
Bu haymegehde şafâmız likâ-yı rahmetdir
Miyânemizdeki perde hicâb-ı 'izzetdir

15- [Muhammes]⁴³

Fâ ilâtün Fâ ilâtün Fâ ilâtün Fâ ilün

- 1 Gözleriñ şalmış gönül iklimine sevdâ-yı nev
Kıplamış mülk-i hayâlâtı yine hûlyâ-yı nev
'Âlem-i hüsne cemâliñ kıtdı bir dünyâ-yı nev
Ehl-i 'aşka halk olunmuş cennetü'l-me'vâ-yı nev
Ol hevâdandır ki olduk bizde bir şeydâ-yı nev
- 2 Kaşlarıñ kirpikleriñ zülfüñdür ol cennetde bâb
Ķâbe kavseyni ev ednâ⁴⁴ zâlike hüsni'l-me'âb⁴⁵
Gözleriñle lebleriñ tev'em 'izâriñ müşk-nâb
'Ayn-ı ihsân kevşer-i cân nûr-ı Hağ bî-irtiyâb
Bir bakışla halkı mecnûn etdiñ ey Leylâ-yı nev

⁴³ Mülkiye-i Şahâne me'zûnlarından İşkarapar- Ğoşançka kazası kâ'im-makâmı şâ'ir-i ilâhî-nevâ 'Ali Rızâ Efendi birâderimizin âşârındandır. Ali Rıza Bey, "[Muhammes]", *Hazîne-i Fünûn* 4/9 (13 Haziran 1312), 122-123.

⁴⁴ Ķâbe kavseyni ev ednâ: "Aradaki mesafe; (üst üste getirilen) iki yay kadar, hatta daha yakın oldu." (Necm 53/9)

⁴⁵ hüsni'l-me'âb: "Varılacak güzel yer" anlamına gelen ifade Kur'ân-ı Kerim'de birçok ayette geçmektedir. "Kadınlar, oğullar, yük yük altın ve gümüş, salma atlar, davarlar ve ekinler gibi nefsin şiddetle arzulan şeyler insana süslü gösterildi. Bunlar dünya hayatının geçimliğidir. Oysa asıl varılacak güzel yer ancak Allah'ın katındadır." (Âli İmrân 3/14) "İnanan ve salih amel işleyenler için, mutluluk ve güzel bir dönüş yeri vardır." (Ra'd 13/29) "Biz de bunu ona bağışladık. Şüphesiz katımızda onun için bir yakınlık ve dönüp geleceği güzel bir yer vardır." (Sâd 38/25) "Şüphesiz katımızda onun için bir yakınlık ve dönüp geleceği güzel bir yer vardır." (Sâd 38/40) (Bu bir öğüttür. Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için elbette güzel bir dönüş yeri vardır." (Sâd 38/49)

- 3 Tıfl-ı nev sevdâ-yı kalbe mäh-ı rüyuñ dāyedir
 Perdedār olmuş o zülf-i müşk-būyuñ sāyedir
 İntisāb-ı kākül-i zertārıñ a ‘lā pāyedir
 Kāmetiñ gülzār-ı ümmid-i dile pīrāyedir
 Çok mu olsağ biz dağı bir bülbul-i gūyā-yı nev
- 4 Şuda ‘aks-i reng ü būyuñ zerr ü sīmīn eylemiş
 Bārekallāh saṭḥ-ı deryāyı ne rengīn eylemiş
 Hürmet-i vechiñ ‘ukūs-ı bahrı şīrīn eylemiş
 Āb-ı rüyuñ rüy-ı āba çıkmış āyīn eylemiş
 Allāh Allāh zāhir olmuş bir yed-i beyzā-yı nev
- 5 Nev-heves diller esīr-i dīde-i mestāneñiz
 Āh öter dāmān-ı sevdādır deli divāneñiz
 Mest eder dünyāları bir cūr‘ada peymāneñiz
 Kiblegāh-ı ‘āşıkān olmuş meger kāşāneñiz
 Ey Rızā eyle ṭavāf-ı Ka‘be-i ‘ulyā-yı nev

16- [Muhammes]⁴⁶

Fâ ‘ilâtün Fâ ‘ilâtün Fâ ‘ilâtün Fâ ‘ilün

- 1 Bir cemāl-i bī-bedel gördüm ser-ā-pā ġarḳ-ı nūr
 Şīve-i ḥüsnünden olmuş fikr-i sevdā ġarḳ-ı nūr
 Kalmamış zulmet meger şahrā vü deryā ġarḳ-ı nūr
 Oldu mihrinden o māhuñ cümle eşyā ġarḳ-ı nūr
 Pertev-i dildār ile olmaz mı dünyā ġarḳ-ı nūr
- 2 Müncelī vechinde envār-ı tecellī bī-naẓīr
 Her tecellāsından olmuşdur bir ‘ālem müstenīr
 Her neyi kılsañ temāşā ‘aşḳdır mā-fi’z-zamīr
 Vech-i mir‘āt-ı münīr āyīne vech-i dil-peẓīr
 İn‘ikās-ı yek-digerdendir mürāyā ġarḳ-ı nūr
- 3 Bir görüşde ‘aşık oldum çāre-sāz olmaz baña
 Mübtelāyım ol cemāl-i pāke kıldım ibtilā
 Çāreler yok başka bir dildāra olmam āşinā
 Gitdi gönümünden vesāvis kalmadı meyl-i sivā
 Şimdi her sūdan dil-i pāk ü muşaffā ġarḳ-ı nūr

⁴⁶ Mülkiye-i Şāhāne me’zûnlarından İşkarapar- Ğostañka kazası kâ’im-makāmı şā’ir-i ilāhî-nevā ‘Ali Rızā Efendi birāderimiziñ āşārındandır. Ali Rıza Bey, “[Muhammes]”, *Hazîne-i Fünûn* 4/10 (20 Haziran 1312), 137-138.

- 4 Kā'inātiñ rūḥ-ı feyż-efşānıdır nāzik teniñ
Vech-i Ḥaḳḳ'ın ğāze-i gülgünudur pīrāheniñ
Büseğāh-ı kudsiyān olmuş kenār-ı dāmeniñ
Her göñül bir Ka'be-i ḥüsn oldu feyziñden seniñ
Cā-be-cā olmuş maḳām-ı Lāt u 'Uzzā ğarḳ-ı nūr
- 5 Tābişiyle ref' eder dilden zılāli ḳaşlarıñ
Cebr ile mümkin kılar her bir muḥālī ḳaşlarıñ
Ġarḳ eder bir nūr-ı sevdāya ḥayālī ḳaşlarıñ
Āfitābı ṭal'atıñ olmuş hilālī ḳaşlarıñ
İşte şubḥ-ı ve'd-ḍuḥā şām-ı esrā ğarḳ-ı nūr
- 6 Ey imāmü'l-enbiyā ey maḳşad-ı aḳşā-yı dost
Evvel ü āḥir vücdüñdür ḥayāl-ārā-yı dost
Sen de mi olduñ hevā-yı 'aşḳ ile cūyā-yı dost
Ey burāḳ-ārā-yı vaḥdet āsmān-peymā-yı dost
Perteviñden şu'lelenmiş 'arş-ı a'lā ğarḳ-ı nūr
- 7 Şīve-i ḥüsnüñle olmuş sūzināk āvāre dil
Bir ḥarīḳ etdiñ ki peydā ḳābil-i itfā degil
Bülbül olduḳ gülşeniñde sevdigim dā'im sevil
Dil hevādār-ı muḥabbet ey Rızā cān müştā'il
Vādi'l-eymen rūşenā Ṭūr-ı tecellī ğarḳ-ı nūr

17- Muḥammes⁴⁷

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Neden 'āşıḳlara yokdur nigāh-ı raġbetiñ rūḥum
Meger pek zevḳ imiş vallāhi raḥm ü şefḳatiñ rūḥum
Göñüller mülkünü ḳalmış musahḥar satvetiñ rūḥum
Cihānı ğarḳ-ı nūr etmiş fūrūġ-ı şevketiñ rūḥum
Şabāḥ-ı fecre dönmüş āfitāb-ı ṭal'atıñ rūḥum

⁴⁷ Şā'ir-i ilāhī-nevā 'Ali Rızā Efendi birāderimiziñdir.

Ali Rıza Bey, "Muhammes", *Hazîne-i Fünûn* 4/15 (18 Temmuz 1312), 218.

- 2 Muḳavves ḳaşlarıñ ‘ayn-ı hilâl-i ‘ide beñzetdim
 Muṭarrâ zülfüñü zer-ḫalka-i nâhîde beñzetdim
 O parlak gözleri peymâne-i cemşide beñzetdim
 Leb-i la‘liñ gibi gül-ğonçe-i ümmîde beñzetdim
 Ne hoş tûbâ-yı nûrânîye dönmüş ḳâmetiñ rûḫum
- 3 ‘İzârîñ meşriḳu’l-envâr-ı feyz-i câvidânîdir
 Kenâr-ı ğabğabîñ pertev-nişâr-ı zindegânîdir
 Nigâhîñ ‘âşîḳânı öldürür bi’llâh cânîdir
 Te‘âlâllâh cemâliñ ḫîre-sâz-ı çeşm-i mânîdir
 Cihânı ‘aşḳa şalmışdır kemâl-i behcetiñ rûḫum
- 4 Göñüller turre-i tarrârınıñ meyyâl-i sevdâsı
 Edâ-yı şûḫunuñ gözlerde ḫayrân-ı temâşâsı
 Muḫabbet cāmınıñ olmuş cihân ser-mest ü rüsvâsı
 Nigâh-ı iltifâtıñdır dil-i zârîñ temennâsı
 Naşîb olsun n’ola erbâb-ı ‘aşḳa şoḫbetiñ rûḫum
- 5 Yanar ‘âşîḳlarıñ hicrân ile firḳat belâsından
 Cigerler yârelenmiş âh u vâhîñ i’tilâsından
 N’ola merhem sürerseñ ey perî vuşlat devâsından
 ‘Aceb görmez misiñ ‘uşşâḳı vech-i ğam-nümâsından
 Verem ḳılmış o mazlûmânı derd-i ḫasretiñ rûḫum
- 6 Göñüller derd-i hicrânıñla her dem âh u zâr eyler
 Seni görmek yolunda ‘âşîḳânıñ cân-nişâr eyler
 Düşer şahrâ-yı vecde terk-i şân u i’tibâr eyler
 Rızâ’nuñ göñlü sevdâ-yı ruḫuñla iftiḫâr eyler
 ‘Aceb gelmez mi ḫâlâ nâlişimden rikḳatiñ rûḫum

18- [Muhammes]⁴⁸

Mefâ ‘ilün Mefâ ‘ilün Mefâ ‘ilün Mefâ ‘ilün

- 1 Dilâ mülk-i fenâ şanma mesîretgâh-ı cândır bu
Tecellihâne-i vahdet şafâzâr-ı cinândır bu
Serîr-i *lî-me ‘allâh*⁴⁹ dır serây-ı bî-nişândır bu
Muhaqqıklar maķâmıdır fezâ-yı lâ-mekândır bu
Ne bilsin ins ile cin Ka‘be-i lâhütiyândır bu
- 2 Çemenzâr-ı hâķîkatdır bu şahrâ-yı feraħ-baħşâ
Olur gül-ğonca-i ma‘nâ meşâm-ı ‘âşıkâ bu yâ
Gelir her bir nihâlınden nidâ-yı *‘alleme’l-esmâ*⁵⁰
Muhaqqıklar maķâmıdır fezâ-yı lâ-mekândır bu
Ne bilsin ins ile cin ka‘be-i lâhütiyândır bu
- 3 Şarâb-ı feyz-i tevħîdi şunar peymânenen sâķî
Bulur vahdet sarâyında gönüller lezzet-i bâķî
Bozulmaz meclis-i *ķālû belânuñ*⁵¹ ahd ü mîşâķı
Muhaqqıklar maķâmıdır fezâ-yı lâ-mekândır bu
Ne bilsin ins ile cin ka‘be-i lâhütiyândır bu
- 4 Görür mü dîde-i a‘mâ ne bilsin yâr u aġyârı
Degildir şol gül-i ma‘nâ libâs-ı ġoncadan ‘ârî
Görür her sûda ‘ârifler şîfât-ı Ĥazret-i Bârî
Muhaqqıklar maķâmıdır fezâ-yı lâ-mekândır bu
Ne bilsin ins ile cin ka‘be-i lâhütiyândır bu
- 5 Ne lazım ĥâlîķı bunca delâ‘il ĥalkâ işbâta
Yetişmez mi nazar Allâh için a‘mâķ-ı âyâta
Niderler şûret-i kevni erenler sîret-i zâta
Muhaqqıklar maķâmıdır fezâ-yı lâ-mekândır bu
Ne bilsin ins ile cin ka‘be-i lâhütiyândır bu

⁴⁸ Mecmuada tahmis başlığı altında yayımlanmış olsa da manzume tahmis değildir. Muhammes nazım şekli ile yazılmıştır.

Şâ‘ir-i ilâhî-nevâ İstanbullu ‘Ali Rızâ Bey merħûmuñ eş‘âr-ı ‘ârifânelerinden.

Ali Rıza Bey, “Tahmis”, *Cerîde-i Sûfiyye* 24-4 (02 Ağustos 1328), 10.

⁴⁹ *lî-me ‘allâh*: “Allah benimledir” anlamındadır. “Benim Allah ile öyle anlarım olur ki ne mukarreb melekler ne de bir nebi o yakınlığı elde etmiştir.” sözü herhangi bir hadis kitabında yer almamasına rağmen tasavvuf ehlinin çokça zikrettiği ve tasavvufi şiirlerde sıkça kullanılan bir hadistir. (Aclûnî, 2019, 3/412 (No. 2159))

⁵⁰ *‘alleme’l-esmâ*: “İsimleri öğretti...” İktibasta bulunulan âyetin tamamı meâlen şu şekildedir: “Allah Adem’e bütün isimleri, öğretti. Sonra onları önce meleklerle arz edip: Eğer siz sözünüzde sadık iseniz, şunların isimlerini bana bildirin, dedi.” (Bakara 2/31)

⁵¹ *ķālû belâ*: Bu ifade, Kur‘ân-ı Kerim’de insanların ruhlar âleminde Allah’a verdiği söze işaret eden “Elest Bezmi” ile ilişkilidir. “Ben sizin Rabbiniz değil miyim? demişti. Onlar da, ‘Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)’ demişlerdi.” (A‘râf 7/172)

- 6 Giren bu dâr-ı ‘aşka Hâlîk’ı tesbîh eder her gâh
Olur hem şöhet-i huccâc-ı beyt-i *semme vechullâh*⁵²
Muḥayyed Ka‘be’yi neyler olanlar muṭlaka âgâh
Muḥakḳıklar maḳâmıdır fezâ-yı lâ-mekândır bu
Ne bilsin ins ile cin ka‘be-i lâhütiyândır bu
- 7 Sezâdır ğayrı diller ḥasretinden kılsa vâveylâ
Göründü ğurbet-i şâmı zamân-ı firḳat-i mevlâ
Ne ğamgîndir ilâhî sūziş-i firḳatdeki mehyâ
Muḥakḳıklar maḳâmıdır fezâ-yı lâ-mekândır bu
Ne bilsin ins ile cin ka‘be-i lâhütiyândır bu
- 8 Hilâl ebrûları çün *ḳâbe ḳavseyn* ol gül-i zîbâ
Nihândır ḥâl-i hindûsu ruḥunda sırr-ı *ev ednâ*⁵³
Şafâ-rîz-i muḥabbetdir lebinde nuṭḳ-ı *mâ-evḥâ*⁵⁴
Muḥakḳıklar maḳâmıdır fezâ-yı lâ-mekândır bu
Ne bilsin ins ile cin ka‘be-i lâhütiyândır bu
- 9 Rızâ bir noktadan ḥall eylediñ bunca me‘ânîyi
Rumûz-ı ḥayderîden añladık *seb ‘u’l-meşânîyi*⁵⁵
Biziz ta‘lîm eden Hızr’a zebân-ı bî-zebânîyi
Muḥakḳıklar maḳâmıdır fezâ-yı lâ-mekândır bu
Ne bilsin ins ile cin ka‘be-i lâhütiyândır bu

⁵² *semme vechullâh*: “Allah’ın yüzü (zâtı) oradadır.” İktibasta bulunulan âyetin tamamı meâlen şu şekildedir: “Doğu da Allah’ındır batı da. Nereye dönerseniz Allah’ın yüzü (zâtı) oradadır. Şüphesiz Allah’(ın rahmeti ve nimeti) geniştir, O her şeyi bilendir.” Bakara, 2/115.

⁵³ *ḳâbe ḳavseyni ev ednâ*: “Aradaki mesafe; (üst üste getirilen) iki yay kadar, hatta daha yakın oldu.” (Necm 53/9)

⁵⁴ *mâ-evḥâ*: “Vahyettiğini...” İktibasta bulunulan âyetin tamamı meâlen şu şekildedir: “Böylece Allah kuluna vahyedeceğini vahyetti.” (Necm 53/10)

⁵⁵ *seb ‘u’l-meşânî*: “İkililerden yedi..” İktibasta bulunulan âyetin tamamı şu şekildedir: “Andolsun, biz sana tekrarlanan yedi âyeti ve büyük Kur’ân’ı verdik.”

19- [Müseddes]⁵⁶

Mefâ ‘ilün Mefâ ‘ilün Mefâ ‘ilün Mefâ ‘ilün

- 1 Sebîl-i feyz-i vahdetde delîl-i evliyâyız biz
Sirâc-ı kurb-ı *ev ednâ* çerâğ-ı *ve’ð-duhâ*’yız⁵⁷ biz
Serâ’ir-dân-ı Kur’ân âşinâ-yı *hel etâ*’yız⁵⁸ biz
Hulâşa vâriş-i ‘irfân-ı faḥru’l-enbiyâyız biz
Ziyâ-yı mihr-i ‘aşkullâh ile pertev-nümâyız biz
Cemâl-i ‘âlem-âşüb-ı Hudâ’ya mübtelâyız biz
- 2 O Allâhu ‘azîmu’ş-şân ki vermiş reng u bû ḥâke
‘Adîmü’l-aşl olan a’yânı maḥzar kılmış idrâke
Tenezzühden teşebbühden berîdir şıgmaz eflâke
Görürsün vechini kılsañ naẓar herhangi ḥâşâke
Ziyâ-yı mihr-i ‘aşkullâh ile pertev-nümâyız biz
Cemâl-i ‘âlem-âşüb-ı Hudâ’ya mübtelâyız biz
- 3 Hayât a’lâ nümüne ğâze-i vech-i kemâlinden
Memât endek nişâne dehşet-i ḳahr u celâlinden
Müsebbihdir cihân ol âfeti şevḳ-i vişâlinden
Meger kim ‘aḳl-ı küî vâlih bu vaşlın derk-i ḥâlinden
Ziyâ-yı mihr-i ‘aşkullâh ile pertev-nümâyız biz
Cemâl-i ‘âlem-âşüb-ı Hudâ’ya mübtelâyız biz
- 4 Ayâ sultân-ı bî-bed’ ü nihâyet ḥâlîḳ-ı ‘âlem
Serîr-ârâ-yı baḥt-ı lâ-mekân ey fâtır-ı a’zam
Seniñdir zât u ef’âl ü şifât-ı ‘âlem ü âdem
Bu maṭla’dan olur her zerre şevḳ-i vecd ile ḥurrem
Ziyâ-yı mihr-i ‘aşkullâh ile pertev-nümâyız biz
Cemâl-i ‘âlem-âşüb-ı Hudâ’ya mübtelâyız biz

⁵⁶ Şâ’ir-i ilâhî-nevâ İstanbullu merhûm ‘Ali Rızâ Bey’in eş’âr-ı ‘ârifânelerinden.

Ali Rıza Bey, “Müseddes”, *Cerîde-i Sûfiyye* 51 (17 Haziran 1329), 35.

Şâ’ir-i ilâhî-nevâ ‘Ali Rızâ Efendi birâderimiziñdir.

Şiir mecmuada “Tahmis” başlığı ile yayımlanmıştır. Ancak şiirin 6’şar mısralı bendlerden oluşması nedeniyle tahmis olmadığı, müseddes nazım şekli ile yazıldığı görülmektedir. Ali Rıza Bey, “Tahmis”, *Hazîne-i Fünûn* 4/6 (23 Mayıs 1312), 75-76.

⁵⁷ ve’ð-duhâ: “Kuşluk vaktine andolsun.” (Duhâ 93/1)

⁵⁸ hel etâ: İktibasta bulunulan âyetin tamamı meâlen şu şekildedir: “Gerçek şu ki, insanın yaratılış tarihinde onun henüz anılan bir şey olmadığı bir dönem gelip geçmiştir.” (İnsan 76/1)

- 5 Ne mücidsiñ ki icâdıñda kıldıñ ğayra istiğnâ
 Naẓîr-i ħüsnüñ olmaz bî-bedelsiñ ey ‘uyûn-ârâ
 Fûrûğ-efşân-ı feyzü’l-ağdesiñdir çehre-i dünyâ
 Bu ma‘nâ üzre kılmakda terennüm bülbül-i şeydâ
 Ziyâ-yı mihr-i ‘aşkullâh ile pertev-nümâyız biz
 Cemâl-i ‘âlem-âşüb-ı Hudâ’ya mübtelâyız biz
- 6 Şalâbet baĥş eder şun ‘-ı kemâliñ seng-i ħârâya
 Risâlet nakş eder mehdinde feyziñ ħalb-i ‘İsâ’ya
 Bulur tevĥîd-i zâtıñla vücûd iklîm-i pîrâya
 Bu ma‘razda budur ancaĥ ricâlullâha sermâye
 Ziyâ-yı mihr-i ‘aşkullâh ile pertev-nümâyız biz
 Cemâl-i ‘âlem-âşüb-ı Hudâ’ya mübtelâyız biz
- 7 Biz ol rind-i melâmîyiz⁵⁹ ki verdik ‘aşka îmânı
 Verâ-yı perde-i ‘izzetde gördük vech-i cânânı
 Yedullâha Rızâ bey‘atle bulduk feyz-i ‘irfânı
 Mezâr-ı ‘Âkif’e⁶⁰ mişbâh olur bu nazm-ı nûrânî
 Ziyâ-yı mihr-i ‘aşkullâh ile pertev-nümâyız biz
 Cemâl-i ‘âlem-âşüb-ı Hudâ’ya mübtelâyız biz

20- Tazmîn⁶¹

Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün

- 1 Füsûn-ı ‘aşkı ‘uşşâka ħabîbim gözleriñ söyler
 Kitâb-ı ħüsnüñüñ tefsîrini sîmîn-berk söyler
 Rumûz-ı fitneyi ebrûlarıñla her yeriñ söyler
 Kemâl-i ħüsn ü ‘aşkı ‘işve-i vecd-âveriñ söyler
 Mişâl-i ħoĥka-i la’l ol leb-i nâzik-teriñ söyler⁶²

⁵⁹ melâmîyiz: Bu kelime *Hazîne-i Fünûn*’da “ĥaĥikatiz” şeklindedir.

⁶⁰ Şiirde bahsi geçen “Âkif”in kim olduĥu konusunda kesin bir tespit yapılamamıştır. Ancak şiirde kullanılan “rind-i melâmî”, “aşkullah”, “bey‘at”, “feyz-i irfanı” gibi tasavvufî nitelikli ifadeler, bu kişinin Melâmî veya mutasavvıf bir şahsiyet olması gerektiğini düşündürmektedir. Bu bağlamda, daha çok tasavvufî ilgilenen bir ismin kastedilmiş olması muhtemeldir. Şiirin yazıldığı 1896-97 yılları göz önüne alınarak yapılan araştırmalarda, döneme yakın zamanda vefat eden bazı şahsiyetler belirlenmiştir. Bunlar arasında Âkif (1821-1879), Âkif Emîrizâde Ahmed Âkif Efendi (1814-1893) ve Âkif Mehmed Paşa (1832-1893) bulunmaktadır. Bu isimler arasında Âkif Mehmed Paşa (Atik Gürbüz, 10 Mart 2025) uzun yıllar İstanbul ve Balkanlar’da görev yapmış olması nedeniyle bir ihtimal şiirde anılan kişi olabilir. Ancak, onun daha çok bürokratik kariyeriyle öne çıkması ve tasavvufî bir kimliğe dair belirgin bir kayda rastlanmaması, bu ihtimali zayıflatmaktadır. Diğer yandan, tasavvuf veya Melâmîlikle ilişkisi daha belirgin olan bir “Âkif”in kastedilmiş olması daha olasıdır. Buna rağmen, eldeki veriler ışığında şiirde geçen “Âkif”in kim olduĥu kesin olarak tespit edilememiştir.

⁶¹ Şâ’ir-i şîrîn-edâ ‘Ali Rızâ Efendi birâderimizîñ âşârındandır.

Ali Rıza Bey, “Tazmîn”, *Hazîne-i Fünûn* 4/14 (11 Temmuz 1312), 205.

⁶² Ali Rıza Bey’in her bend sonunda tekrarladığı ve tazmîn ettiĥi “Mişâl-i ħoĥka-i la’l ol leb-i nâzik-teriñ söyler” mısraının kime ait olduĥunu tespit edemedik.

- 2 Kime kılsañ naẓar cezbe etmedir āyīn ü mu‘tādīñ
 ‘Aceb āyāt-ı da‘vetden midir terkīb-i bünyādīñ
 Bilinmez hayret-ender-hayret olduĖ āh mī‘ādīñ
 Naşıl hayretlere ĖarĖ etmesin ‘uşşākıñı yādīñ
Mişāl-i hoĖĖa-i la‘l ol leb-i nāzik-teriñ söyler

- 3 Nişān vermez sözüñ bir kimseye bāb-ı tevellādan
 Verir hālīñ ‘alāmet künc-i Ėalvetde teberrādan
 Ederseñ nāz u istiĖnā verā-yı perde-i lā‘dan
 Şafā-yı kevşeri ‘aşık geçince lā vü illā‘dan⁶³
Mişāl-i hoĖĖa-i la‘l ol leb-i nāzik-teriñ söyler

- 4 Görenler cenneti meh-rūlarıñ vech-i cemīlinden
 Alanlar devleti gül-būlarıñ zeyl-i aşılinden
 Geçenler vā‘iziñ kürsīdeki baĖs-i şakīlinden
 Açınca şoğbeti bāĖ-ı behiştīñ selsebīlinden
Mişāl-i hoĖĖa-i la‘l ol leb-i nāzik-teriñ söyler

- 5 Saña ey şūĖ-ı bī-mānend! Meftūn olmamak müşkil
 Görüp dīdārıñı ‘ālemde mecnūn olmamak müşkil
 ‘Uyūn-ı ‘aşıkān hicriñle ceyĖūn olmamak müşkil
 Tıyub gülbangiñi şa‘Ė ile meşĖūn olmamak müşkil
Mişāl-i hoĖĖa-i la‘l ol leb-i nāzik-teriñ söyler

- 6 Rızā‘yı neşve-dār-ı şevĖ eden māh-ı cebīniñdir
 Eden aşūfte-i Ėüsn-i ruĖuñ siĖr-i mübīniñdir
 Göñül ey dilber-i yek-tā! Muṭī‘-i Ėükm-i dīniñdir
 Kılan a‘şābımı lerzende güftār-ı metīniñdir
Mişāl-i hoĖĖa-i la‘l ol leb-i nāzik-teriñ söyler

⁶³ lā vü illā: “lā” olumsuzluk edatı ile “illā” ancak, sadece anlamına gelen edattan oluşan bu ifade tasavvufi ve edebî bağlamda, tevhid düşüncesini ifade etmek için kullanılır. “Lā ilāhe illāllah”, “Allah’tan başka ilāh yoktur.”

21- Kıt'a⁶⁴

Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün
 Şâ'irlerde sermâye-i kâl olmada her dem
 Gülçehrelerin câzibe-i hüsn-i cemâli
 'Ârifler için menşe-i ilhâm-ı Hudâ'dır
 Her zerreniñ eñ gizli olan sırr-ı kemâli

22- Kıt'a⁶⁵

Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün
 Âyine-i dilden silerek jeng-i sivâyı
 'Ârifler eder rûz u şeb ifâ-yı 'ibādât
 Sâ'ik iki 'âlemde de vech-i hamdîdir
 Ne havf-ı mucâzât u ne ümmîd-i mükâfât

23- Diğer

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün
 İdrâk eder gavâmız-ı sırr-i meşîyyeti
 Farq eyleyen kemâli ile âdemiyyeti
 Zât u şifât u fi'line vâkıf olan tamâm
 Añlar nedir şu âdemiñ ayâ meziyyeti

Ebu'l-fezâ'il 'Andelîb Beyefendi'ye ma'rûz bendegânemdir⁶⁶

Meşher-i ma'âlî itlâkına sezâvâr olan *Hazîne-i Fünûnuñuz* erbâb-ı kemâliñ âsâr-ı ber-güzîdesiyle muvaşşah olduğu hâlde şâ'iriyet nokta-i nazarından aşlâ kıymeti olmayan âsâr-ı kemterânemiñ dañı ara sıra neşrine himmet buyurulduğı manzûr-ı dîde-i mübâhât olmağdadır. Mağzâ teşvîk-i tenezzül-kârânenen 'ibâret bulunan işbu 'ulüvv-i cenâb-ı ma'ârif-perverilerine karşı ne yolda 'arz-ı teşekkür edeceğimi bilemem.

İşte bu teşvîk-i vâlâları müte'allikât-ı bendegânemden Naẓârü'd-dîn Bey bendelerine dañı sirâyet ederek onu da inşâd-ı nazma sevķ eyledi.

Uşûl-i nazmı ta'allüm sevdâsıyla bu şabâh yanıma gelerek nev-hevesâne ibrâmâtı arasında irticâlen:

Yâd-gârımdır saña ey ğonce-fem!

mısrâ'ını inşâd ile ikincisini düşünmeğe başladı. Bendeñiz de mağzâ teşvîk için:

Gözlerimden dökdüğüm eşk-i elem

mısrâ'ıyla beyti ikmâl ederek "Haydi müştereken bir manzûme yapalım." dedim. Devam etdik. Nüşateyni matviyyen müteḳaddem meşnevîcik vücûda geldi. Degersizliğiyle berâber tezyîd-i şevķ u ğayretine medâr olmak için neşrini ârzü etdim.

⁶⁴ Şâ'ir-i ilâhî-nevâ İstanbullu 'Ali Rızâ Bey merhûmuñ eş'âr-ı 'ârifânelerinden. Ali Rıza Bey, "Kıta", *Cerîde-i Sûfiyye* 24-3 (19 Temmuz 1328), 6.

⁶⁵ Şâ'ir-i ilâhî-nevâ İstanbullu 'Ali Rızâ Bey merhûmuñ eş'âr-ı 'ârifânelerinden. Ali Rıza Bey, "Kıta", *Cerîde-i Sûfiyye* 24-8 (Teşrinievvel 1328), 6.

⁶⁶ Ali Rıza Bey, "Mektup", *Hazîne-i Fünûn* 4/19 (16 Ağustos 1312), 284-285.

Mübtediyân-ı şî'r u edebî teşvîke maşrûf olan himemât-ı mütevâliyeleri bu nev-hevesden daîhi dirîğ buyurulmayacağından emîn olduğum için takdîmine cür'et-yâb oldum.

Manzûmeye bir isim vermek lâzım ise onu emr-i taşhîhiyle berâber 'uhde-i mürüvvetlerine tefvîz ederim. Her hâlde irâde efendimiziñdir.

8 Ağustos 1312 Perşembe – Sultân Selîm'de

Permedi kazâsı kâ'im-mağâmı 'Ali Rızâ

24- Manzûme-i Mezkûre

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

N Yâd-gârımdır saña ey gonce-fem

R Gözlerimden dökdüğüm eşk-i elem

N Dökdüğüm seyl-âb-ı 'aşkımda nerdedir?

R Hâk-i pâ-y-i aqdesiñde yerdedir!

N Ağlamağdan oldu çeşmânım 'alîl

R Hâlîme inşâf ede Rabb-i celîl

N Merhametden yok mudur sende eser

R Yoksa hâlimden mi kaldıñ bî-haber?

N Gözlerimden hâlimi işbât eder

R Hâke rîzân etdigim hûn-ı ciger

N Yandı cismim Allâh Allâh ey güzel!

R Olmadı göñlümce hâşıl bir emel

N Lebleriñden şâdır olmaz bir suhan

R Yok mudur tâb-ı cevâb ey dil-şiken!

N İntizârım oldu hâdden pek füzûn

R Tâ-be-çend olsun göñül zâr u zebûn

N İnkisâr-ı hâtırım çokdur saña

R İğbirârım şanma kim yokdur saña

N Merhamet eyle baña ey nâzenîn!

R Bir zamân olsun göñül gâmdan emîn

N Vechiñi görmez mi bir kimse seniñ

R Şevb-i istiğnâda gizlenmiş teniñ

N Göster Allâh ‘aşkına dîdârıñı
R Yakma rûhum ‘âşık-ı gam-ı hâriñi

N Gözlerimden kanlı yaşlar akmada
R Sözlerim dünyâya âteş çakmada

N Dilberim! Dilberligiñ sübbûhusuñ
R Rûhusuñ! Gülzâr-ı hüsnüñ rûhusuñ

N Lebleriñden selsebîl-i cân açar
R Bir nazarla gözleriñ cânlar yaçar

N Çeşmime târ oldu ‘aşkıñdan cihân
R Lâle-zâr-ı ‘ömrüme erdi hazân

N Sevdigim! Zülfüñ nigâr-ı ‘aşkıdır
R Âteşin göñlüm mezâr-ı ‘aşkıdır

N Hasretiñ etmiş beni miñnet-güzîn
R Gözlerim göñlüm hazîn eşkim hazîn

N Yandı Zeynî merhamet kıl himmet et
R Gel Rızâ-yı şâd-kâm-ı vuşlat et

Sonuç

Bu çalışma, Osmanlı edebiyatında unutulmuş bir şâir olan Ali Rıza Bey’i tanıtarak, onun edebî mirasını gün yüzüne çıkarmayı amaçlamıştır. Şâirin hayatı, Osmanlı arşiv belgeleri ışığında kronolojik olarak ortaya konulmuş, eserleri incelenmiş ve edebî kimliği değerlendirilmiştir. Onun, dönemin önemli mecmuaları olarak bilinen *Hazîne-i Fünûn* ve *Cerîde-i Sûfiye*’de yayımlanan şiirleri tasavvufi muhtevası ve sade üslubuyla dikkat çekmektedir. Ancak divanı ve mensur eserleri günümüze ulaşmamış, bu durum şâirin hak ettiği ilgiyi görmesini engellemiştir. Çalışmamız, Ali Rıza Bey’in edebî mirasının Osmanlı şiiri içindeki yerini belirlemeye katkı sağlamayı amaçlamakla birlikte, kayıp eserlerinin tespiti için ilerleyen araştırmalara da zemin hazırlamaktadır.

Kaynakça

Aclûnî, İsmail b. Muhammed el-. Keşfü'l-Hafâ. çev. Mustafa Genç. 4 Cilt. İstanbul: Beka Yayıncılık, 2019.

Ali Rıza Bey. "Cülûsiyye". Hazîne-i Fünûn 4/19 (16 Ağustos 1312), 282.

Ali Rıza Bey. "Gazel". Hazîne-i Fünûn 4/16 (25 Temmuz 1312), 234.

Ali Rıza Bey. "Gazel". Cerîde-i Sûfiyye 24-5 (16 Ağustos 1328), 7.

Ali Rıza Bey. "[Kaside]". Hazîne-i Fünûn 4/9 (13 Haziran 1312), 123.

Ali Rıza Bey. "Kıta". Cerîde-i Sûfiyye 24-8 (Teşrinievvel 1328), 6.

Ali Rıza Bey. "Kıta". Cerîde-i Sûfiyye 24-3 (19 Temmuz 1328), 6.

Ali Rıza Bey. "Muhammes". Hazîne-i Fünûn 4/3-4 (11 Mayıs 1312), 36.

Ali Rıza Bey. "[Muhammes]". Hazîne-i Fünûn 4/8 (02 Haziran 1312), 106-107.

Ali Rıza Bey. "[Muhammes]". Hazîne-i Fünûn 4/9 (13 Haziran 1312), 122-123.

Ali Rıza Bey. "[Muhammes]". Hazîne-i Fünûn 4/10 (20 Haziran 1312), 137-138.

Ali Rıza Bey. "Muhammes". Hazîne-i Fünûn 4/15 (18 Temmuz 1312), 218.

Ali Rıza Bey. "Muhammes". Cerîde-i Sûfiyye 24-2 (05 Temmuz 1328), 8.

Ali Rıza Bey. "Muhammes". Cerîde-i Sûfiyye 24-7 (17 Eylül 1328), 4-5.

Ali Rıza Bey. "Muhammes". Cerîde-i Sûfiyye 24-19 (14 Mart 1329), 9-10.

Ali Rıza Bey. "Murabba". Cerîde-i Sûfiyye 24-5 (16 Ağustos 1328), 7-8.

Ali Rıza Bey. "Müseddes". Cerîde-i Sûfiyye 51 (17 Haziran 1329), 35.

Ali Rıza Bey. "Na't-ı Şerif". Hazîne-i Fünûn 4/2 (02 Mayıs 1312), 19-20.

Ali Rıza Bey. "Na't-ı Şerif". Hazîne-i Fünûn 4/5 (16 Mayıs 1312), 58.

Ali Rıza Bey. "Na't-ı Şerif". Hazîne-i Fünûn 4/13 (04 Temmuz 1312), 185.

Ali Rıza Bey. "Tahmis". Hazîne-i Fünûn 4/6 (23 Mayıs 1312), 75-76.

Ali Rıza Bey. "Tahmis". Cerîde-i Sûfiyye 24-4 (02 Ağustos 1328), 10.

Ali Rıza Bey. "Tazmin". Hazîne-i Fünûn 4/14 (11 Temmuz 1312), 205.

Ali Rıza Bey. "Tevhid". Cerîde-i Sûfiyye 52 (24 Haziran 1329), 46.

Ali Rıza Bey. "Tevhid-i Bârî". Hazîne-i Fünûn 3/38 (22 Şubat 1311), 399-400.

Arslan, Mehmet. "Rızâ, Ali Rızâ Efendi, İstanbullu". Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. Erişim 14 Ocak 2025.
<https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/riza-ali-riza-efendi-istanbullu>

Atık Gürbüz, İncinur. "Âkif, Âkif Mehmed Paşa". Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. Erişim 10 Mart 2025.
<https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/akif-akif-mehmed-pasa>

(BOA), Osmanlı Arşivi. Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi [DH.MKT.]. No. 1803, Gömlek No. 53.

(BOA), Osmanlı Arşivi. Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi [DH.MKT.]. No. 1906, Gömlek No. 104.

(BOA), Osmanlı Arşivi. Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi [DH.MKT.]. No. 2072, Gömlek No. 80.

(BOA), Osmanlı Arşivi. Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri [DH.SAİD.d]. No. 25, Gömlek No. 457, s. 231.

Bursalı Mehmed Tahir Bey. Osmanlı Müellifleri. haz. A. Fikri Yavuz, İsmail Özen. İstanbul: Meral Yayınevi, 1972.

Çankaya, Ali. Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (Mülkiye Şeref Kitabı). 8 Cilt. Ankara: Mars Matbaası, 1968.

İnal, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal. Son Asır Türk Şâirleri. haz. İbrahim Baştuğ. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2002.

Uludağ, Süleyman. "Hallâc-ı Mansûr". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 15/377-381. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.